

נקי כפים

פרקים אקטואלים מחיי היום יום בנושא זהירות בממון הזולת, חמדה, גניבת דעת, אונאה, שכר שכיר, שבועות,
נדרים, שקר ועוד
הרב יעקב ישראל לוגאסי שליט"א
להשיג הספר: רח' ישא ברכה 16 י-ם טל': 02-5322661 ובאזור המרכז: פנחס ראובן, רח' השומר 74 בני ברק טל': 03-6771497

הקדמה - גזל מקטרג בראש

פרק א - לא תחמוד

פרק ב - לא תגזול

פרק ג - השבת הגזלה

פרק ד - השבת אבידה

פרק ה - גניבת דעת

פרק ו - הונאת גוי

פרק ז - מקח וממכר

פרק ח - מעביד ופועליו

פרק ט - נזיקין

פרק י - נקימה ונטירה

פרק יא - שקר

פרק יב - שבועות ונדרים

פרק יג - לשון נקיה

פרק יד - קללות

הקדמה - גזל מקטרג בראש

אמרנו חכמינו זכרונם לברכה (ויקרא רבה לג, א): קפה מלאה עונות - גזל
מקטרג בראש. מפרש רבי ישראל מאיר הכהן מראדין: המחבל המשחית
שנברא מעון הגזל הוא חצוף ומחצף עד מאד, משום שמעשה הגזלה הוא
גם כן מעשה חצפני ונועז. מחבל זה קופץ בראש כל המשחיתים שנוצרו

מעברות אחרות כדי לגבות מהבריות את חובו. בעקבות מחבל זה רצים כּבּר כּלם לגבות את חובם. מעתה נבין הסבה שדור המבול נענשו בעקר על הגזל, כּדכתיב (בראשית ו, יג): "קח כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ". אף שדור זה עברו כל עברות שבעולם, אף על פי כן לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל.

המשׁיך ה"חפץ חיים": הנה תכליתם של עשרת ימי תשובה הוא יום הכּפּוּרִים, ותכליתו של יום הכּפּוּרִים היא תפלת נעילה החותמת את כל תפלות היום, והכל הולך אחר החתום. מענינו, כי הנקדה הרצינית ביותר בתפלה זו אנו מוצאים שאומרת: "ותתן לנו ה' אלקינו באהבה את יום הכּפּוּרִים הזה קח ומחילה וסליחה, למען נחדל מעשק דינו!" ולדברינו מובן הדבר, היות וגזל - חוץ מהיותו מסוג עברות שבין אדם לחברו שאין יום הכּפּוּרִים מכפר עד שיירצה את חברו - הוא מעורר קטרוג גם על יתר העברות.

משל למה הדבר דומה? אדם פשט את הרגל. הנושים באים אל ביתו כדי לגבות חובם מחפצי ביתו, ואף על פי כן אין איש מעז לחטף כּרִים וכסתות, שלחן וכסא וכדומה. אך אם יש ביניהם מחצף שחוטף מכל הבא ליד - בעקבותיו גם האחרים שוב אינם בוררים את אשר הם חוטפים, ובסוף מציגים את הנתבע ככלי ריק. כמו כן אל ישלה אדם את עצמו כי יוכל לעבר בשלום את הימים הנוראים באם לא השיב את הגזלה שתחת ידו, אם כי אנו רואים לפעמים אנשים ערמומים ואינם נפגעים, אין זאת אלא משום איזו זכות שתולה להם, אך לא לעולם חסון. (חפץ חיים ופעליו, חלק ג, פרק קה)

בימינו, ימי עקבתא דמשׁיחא, כאשר מדת הדין מחפשת ומחטטת למצא את "הראויים" לפגעים במדת הדין, הרי שבראשונה תמצא את אלו שדבק בכפיהם עון הגזל המקטרג בראש כל העונות.

ואפשר לומר על כך, כי מדוע הנביא מלאכי תלה זכות השרדותם של הזוכים לחזות בנעם ה' באחרית הימים במדת האמונה, וכנאמר "וצדיק באמונתו יחיה"? כי, בעצם, האמונה היא בלבד שבכחה לעצר מהאדם לחמד את שאינו שׁיך לו, שהרי המאמין השלם מאמין שאין אדם נוגע במוכן לחברו כמלא נימה, ואת המגיע לו יקבל בכל מיני אפנים שתסבב לו ההשגחה העליונה, ובעצם, כל הדרכים המפקפקות להשגת צרכי האדם אינם אלא נסיונות למבחן אמתות אמונתו.

ועל כך ראיתי מאמר יפה בשם הגאון רבי אברהם פאם, ראש ישיבת "תורה ודעת", על הגמרא בשבת (לא.), כי בשעה שמכניסין אדם לדין, אומרים לו: "נשאת ונתת באמונה?" ופרש הרב פאם: השאלה הראשונה ששואלים את האדם בבואו לעולם האמת איננה: האם משאך ומתנאך היה בישר, בצדק ובמשפט ולפי שורת הדין. השאלה היא: האם באותה עת שהיית טרויד בעסקך עשית זאת מתוך אמונה שלמה שהקדוש-ברוך-

הוא זן ומפרינס לכל חי ואין אדם נוגע במוכן לחברו, או שפא, חלילה, חשבת שפאמנס חזבים העסקים להתנהל בהתאם להלכה, אך חכמתך וערמתך הם אלה שיעמדו לך להצלחתך במעשי ידך? ואם זה הוא הלך מחשבתך, לא ימלט ממך מכשול. עד כאן.

ואת דבריו אלו יש לקשרם עם נבואת מלאכי לדור האחרון "וצדיק באמונתו יחיה". ראה הנביא שמדת הדין באחרית הימים תקטרג על הרבה בני אדם לבלתי היותם ראויים לזכות לאור ה' ולכל הבטחות הנביאים שנתבשרנו בהם. ובכו, מה תהא העצה? לחזק ולאמץ את מדת "האמונה" המבטיחה את הזכיה בחזיון השכינה לעתיד - "וצדיק באמונתו יחיה"!

באחד מימי הכפורים, בשנת תרע"ז, בעת התגוררו בעיר סומיאטץ, אסף ה"חפץ חיים" לפני תפלת נעילה את תלמידיו ונאם לפניהם נאום ארוך על דבר הגזל.

"הרי עומדים אנו לפני גמר הדין, התחיל רבי ישראל מאיר, "ובודאי על עברות שבין אדם למקום כבר חזר כל אחד בתשובה, בחרטה לשעבר ובקבלה להבא. אבל עברות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו, ויתכן שכל אחד מאתנו לזה פסף ושכח לשלם, וכלל הוא שלא נמחל לו עד שיפרע, ומה נעשה כעת והיאך נכריז בתפלת נעילה: ונחלל מעשק ידנו? ולכן נפלה במחי עצה - שכל אחד יקבע לו כעת יום שמקבל עליו לבדק בו את כל פנקסיו ולברר את כל עניניו וחשבונותיו שיש לו עם אחרים, ואם יוכח שיש לו חוב למישהו - יפרענו מיד. הקבלה הזאת צריכה להיות בלב שלם, ואז תחשב פאלו כבר קימנה, ונזכה ליום הדין."

בזה סיים את הדרשה, וצוה להתפלל תפלת נעילה. (תנועת המוסר, ח"ד עמ' 104)

פרק א - לא תחמוד

תנו רבנן: סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה - מה שבקשה לא נתן לה, ומה שבגדה נטלוהו הימנה, שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו - מה שמבקש אין נותנים לו, ומה שבגדו נטלים הימנו. וכו' מציינו בנחש

הקדמוני שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו - מה שבקש לא נתנו לו, ומה שבגדו נטלוהו ממנו. אמר הקדוש-ברוך-הוא: אני אמרתי יהלך בקומה זקופה - עכשו על גחונו ילך, אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם - עכשו עפר יאכל, הוא אמר אהרג את אדם ואשא את חנה - עכשו איבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה.

וכן מצינו בקין וקרח ובלעם ודואג ואחיתפל וגיחזי ואבשלום ואדוניהו ועזריהו והמן שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם - מה שבקשו לא נתנו להם, ומה שבגדו נטלוהו מהם. (סוטה ט)

הידעת!?

בחמידתך חפץ של חברך או אפלו של הורידך שאין בדעתם למכר חפץ זה, ומתוך כך הפצרת בהם שיתנוהו לך במתנה או אפלו שימכרוהו לך בדמים מלאים יותר משויו עד שלבסוף נתנוהו לך או מכרוהו לך - הנך עובר באסור לאו מהתורה "לא תחמד". (רמב"ם פ"א ה"ט מהלכות גזילה)

הידעת!?

באם בקשת מחברך מתנה או שימכר לך חפץ מסים השניך לו שאין בדעתו וברצונו למכרו, ומחמת בושתו ממך נתנו או מכרו לך לא בלב שלם ובנפש חפצה, כמו כן הנך עובר ב"לא תחמד". (רבנו יונה, שערי תשובה)

וכמו כן באם נהנה אתה מסעודת חברך כשאינה מספקת לו, ומחמת בושתו מזמינך לאכל עמו, יש בזה "אבק גזל". (רמב"ם פ"ד)

הידעת!?

גם אם לבסוף לא הוצאת החפץ מידי של חברך - כיון שהחלט בלבך הכיצד ואיך אקנה או אקבל חפץ זה מחברי, הנך עובר על "לא תתאוה". (רמב"ם פ"א ה"י מהלכות גזילה)

הידעת!?

גם אם הפצרת בחברך לתן לך דבר מועט שוה פרוטה, כמו סיגריה וכדומה, עובר הנך על לאו מהתורה "לא תחמד".

הידעת!?

בכלל לאו "לא תחמד" - שאסור לשלח אנשים על מנת להפציר במלוה שהלוה לך כסף שימחל על החוב, או להפציר במוכר שיוכר לך ממחיר החפץ, וכמו כן ללחץ בכל אמצעי אחר לאלץ את המלוה למחל או את המוחר להוזיל ממחיר החפץ. (חפץ חיים)

הידעת!?

אם סגרת "תנאים" עם מחתנתך או סגרת עסקה עם חברך ולאחר מכן הנך מפציר בהם שיוסיפו על המסכם ביניכם, הנך עובר על "לא תחמד". (חפץ חיים)

כל העברות והחטאים באים מהחמדה, כי "לא תחמד" כולל כל הדברות וכל התורה, וההסתפקות, שהיא הפך מהחמדה, היא יסוד כל התורה כלה, ולעקר החמדה אי אפשר - רק מתוך האמונה שאין לדאג דאגת מחר. ומי שלבו טוב וחוץ במדת הבטחון, אף על פי שנקשל בעברות חמורות, הוא יותר טוב ממי שהנו בעל חמדה, שבעל החמדה מלא קנאה ושאנה, ואף על פי שעוסק בתורה ובגמילות חסדים לבו רע, וכל מה שעושה אינו אלא לעשות לו שם. (הגר"א אבן שלמה פ"ג)

פיצול לעקר החמדה?

אומר ה"אבן עזרא": כשם שלטפשות יחשב כאשר הכפרי המגשם יחמד לבת המלך - כן צריך כל מאמין לראות את מה שלא שייך לו כאלו והוא רחוק ממנו כבת המלך מהכפרי, שהרי אין אדם נוגע במוכן לחברו, ואף על פי שראיה לך קרוב להשגך לך מה שהנך חומד - אין רחוק ממנו להשגה מחמת מחסום גזרתו.

פרק ב - לא תגזול

(הרב דוד סלומון - אל המקורות)

עומד יהודי בבית הכנסת, מכה על לוח לבו ואומר כפתוב במחזור: אשמנו, בגדנו, גזלנו... - רגע! חולף הרהור במחו - אני גזלתי?! מתי?

איפה? הוא עוצר במהלך התפלה, כשכלו תמיהה על מנסחי התפלה שמצאו לנכון לשים בפיו הודאה בפשע שלא פשע, אך מאחר והקהל "מתקדם" הלאה בתפלה ואין זמן להרבות במחשבות, מתרץ הוא לעצמו בו במקום תרוץ המניח את דעתו: הרי זה נאמר בלשון רבים - גזלנו, אנו הרי מתפללים עם העבריינים - ואני כולל עמי בתפילתי את כל אותם פורצי בנקים ושוודדי יהלומים. הם גזלו, הם חמסו - ואני מתנודה עבורם, הן כל ישראל ערבים זה לזה.

מכאן ואילך שוטפת תפלתו כה יפה, הן לא בו מדבר! אכן כבדה נגלה מעל לבו, והוא ממשיך: העוינו - הם, והרשענו - הם, זדנו חמסנו וכו' - הכל עשו הם, ואני מתנודה עליהם. הרגשה טובה אופפת אותו; הוא מתנודה על פשעי החוטאים והוא המכפר על עונותיהם, משהו מעין כהן גדול ביום הכפורים ומעין הצדיק עבד ה' הנושא את חטא הרבים ולפושעים יפגיע, ותפלתו קולחת לה הלאה הלאה בנעימות נפלאה ששום נקיפות מצפון אינן פוגמות בטהרתה.

אבל בת קול עונה כנגדו ומכרזת ואומרת: אתה גזלת! אתה חמסת! אלא שמדשן ענג עצמי זה אינו שומע דבר, שיהרי בת קול אינה נשמעת אלא לראויים לכך, ומי שמכון בודוי רק על אחרים, בודאי אינו נמנה עמם, והוא הרי כה בטוח ש"גזלנו" יכול להתאים, כמוכן, רק לפורצי דירות וחוטפי ארנקים, והרי מעולם לא לכלך ידיו בגנבה ובגזל, והרי הוא כמו רב ישראל - זך ונקי כפים.

שואלים אנו את עצמנו: האמנם אין הצדק אתו? הבה נבדק את המציאות, נעיר מבט סביבנו בחיי היום יום שלנו ונבחן את המתרחש מנקדת ראות ההלכה. הרי כמה תמונות בזק.

* סוף סוף הבוס יצא מהמשך. פניה של המזכירה נהרו; עם אחותה בירושלים לא שוחחה כבר מאתמול. היא התחילה לחיג בלהיטות 02 לפני שיחתה הארצה והלבבית.

* התור היה ארוך, החם היה מעצבן, והמזנדה שבדו הכבידה. הוא השעין בהחבא את מזונדתו על מכוניתו של העומד לפניו. מכונית חדשה שכל סריטה קטנה הנה הפסד נפר. מפעם לפעם מסתכל הוא הנה והנה פן יתפס בקלקלתו.

* לדני היה משעמם, שוב השלך מהכפתה על ידי המורה להיסטוריה. הוא סקר את סככת האופנים - רק זוג אחד לא היה קשור. הוא עלה עליהם ועשה כמה סבובים בחצר ואחר כך החזירם בהירות למקומם.

* איך הגיע לכיסו הפרקר הזקן הזה - לא הצליח להזכר. בנראה שנטל אותו ממישהו לרגע לצרכי חתימה ושכח להחזירו. מאחר ולא ידע של מי העט, השתמש בו כבשלו. בבית הסתובבו כמה עטים כאלה, ובהם

השתמשו ילדיו בבית הספר. הוא אדם ישר, ברגע שמישוהו יטען שהעט שלו - כמובן יחזיר לו מיד.

נתן להמשיך במעשיות כאלה עד אין סוף. כל אחד מאתנו רואה - אם שם לב לךך - מקרים רבים כאלה מדי יום. מהי השקפת ההלכה על המעשים האלה? דומה שאין כמעט מקום לזכות. פקידה המטלפנת על חשבון בעל המשךד בלי ידיעתו הרי היא גונבת ממנו דמי שיחת הטלפון וגם את זמן השיחה, כי זמנה אף הוא משעבד לבעל הבית. כל אחד מאתנו למד אי פעם, ששואל שלא מדעת - גזלן הוא. כדי להיות גזלן אין צורך להרשם לאגדת הגזלנים ולשלים מס חבר; אהה פשוט שואל לרגע מכשיר של מישוהו בלי ידיעתו, משתמש בו ומחזירו מיד, והרי אהה כבר גזלן [למעט אם מכיר אהה בבעל החפץ שמרשה לה להשתמש בו].

חפץ של מישוהו הנמצא אצלך כאבדה או כפקדון, אסור בשמוש על ידך, ופרשה בתורה עוסקת בדין שליחות יד. מה קרה לאופנים מזה שרכבתי עליהם שני סבובים בחצר? טוען דני. מה שויו של הדיו שנחסר מהעט כאשר כתבתי בו מספר טלפון בלי לשאל רשות מבעליו? טוען אהה. אלא שהמוקד הוא עצם לקיחת החפץ בלי רשות בעליו. "שאילה" זו בלי דעת בעלים היא ההופכת את השואל לגזלן.

* שח רופא פרטי אחד, שבזמן שביתת הרופאים בקפת חולים בקש ממנו החולה לאחר הבקור קבלה, אבל בקש שלא ירשם את שמו בקבלה. מדוע? - שאל הרופא. התשובה המנמקת הסבירה את הענין: אני לא חבר בקפת חולים, אבל השכן שלי הוא חבר, והוא יקבל בחזרה [בחזרה!] עשרים לירות, אז חבל על הכסף...

* בצבור מקבל, שאין דין גנבה והונאה ממוסד צבורי ומחברה, ולכן, במקרה של תקון מכונית לאחר תאונה תוכל לקבל במקרים רבים קבלה על סכום גבה יותר מסכום התקון "כדי שלא תפסיד" אצל חברת הבטוח, מאחר שהיא משלמת - לפי תנאי הבטוח - אך ורק מסכום מסים ומעלה.

* פלוני מבקש [וימקבל] ממעבידו אשור על משכרת קטנה מהאמתית כדי שבעזרתה יוכל לקבל בעירייה הנחה או מילגה עבור בנו הסטודנט. איש מהעוסקים הנזכר לעיל אינו מתבייש במעשהו ואינו מסתיר זאת. האב מספר זאת בגלוי בבית - והבנים שומעים ולומדים את "תורת החיים" ישר מן המקור, עוסקים בזה כמעט הכל ומדברים על כך בפומבי, ולעתים עוד מתפארים בזה. ממש חבר גנבים.

* מורה נוטל לאחר הרצאה במקון צבורי חלק מהגיר הצבעוני הנמצא ליד הלוח. הוא אינו מסתיר זאת מאיש, והוא עוד מסביר לעומדים סביבו: אצלנו בבית הספר אין גיר צבעוני, ואני צריך את זה בשביל השעור שלי. כלומר, לפניך אדם שטובת החנוף לגד עיניו, אדם "מסור" לתפקידו.

* הכֶּשֶׁר לְתַרְץ כָּל גִּנְבָה וְגֹזֵל הוּא מִדְּהִים, וְהִתְרוּץ נִשְׁמַע אֶפְלוּ הַגְּיוּנֵי לְמִי שָׂאִין אִמֶת מִדָּה שֶׁל הַהֲלָכָה בְּיָדוֹ.

בְּנִסְיָעָה אַחַת עֶצֶר הָאוֹטוֹבּוּס בְּתַחֲנַת בֵּית לֵיד. מוֹכְרֵי הַגְּרָעִינִים עָטוּ עַל הָאוֹטוֹבּוּס. אָדוֹן אֶחָד שָׁלַח יָדוֹ מִהַחֲלוֹן, קִבֵּל שְׂקִיק גְּרָעִינִים, וְנִפְגָּן בְּיָדוֹ הַשְּׂנִיָּה בְּשֵׁטֶר שֶׁל חֶמֶשׁ לִירוֹת וּבִקֵּשׁ עֵדָף. הַנְּעַר הַמוֹכֵר הַחֵל לִפְשָׁפֶשׁ בְּכִיסוֹ, וּבַעוֹד שֶׁהוּא עוֹנֶה שָׂאִין לוֹ עֵדָף, הַחֵל הָאוֹטוֹבּוּס לְנִסְעָה. הַנְּעַר רָץ בְּצַד הָאוֹטוֹבּוּס וְצָעַק: זֶרֶק לִי אֶת הַגְּרָעִינִים! וְהָאָדוֹן צוֹעֵק לְעִמָּתוֹ: עֵדָף! תוֹךְ שֶׁהוּא מְנַעֵנֵעַ אֶת שֵׁטֶר הַכֶּסֶף בְּיָדוֹ הָאֶחָת, וְאֵלּוּ יָדוֹ הַשְּׂנִיָּה אֵינָה מִרְפָּה מִשְׂקִיק הַגְּרָעִינִים. הָאוֹטוֹבּוּס יָצָא לְדֶרֶכּוֹ, כְּשֶׁהַנְּעַר הַצוֹעֵק מָרָה נִשְׂאָר מֵאֲחוֹרָיו. אִישׁ לֹא פָּצָה פִּה מִלְּבַד הָאָדוֹן הַנְּזַכָּר לְעִיל שֶׁפָּצַח אֶת הַגְּרָעִינִים לְהִנָּאֵתוֹ. לֹא הִתְאַפְּקוּתִי, נִגְשָׁתִי אֵלָיו וְשִׂאֵלְתִּיו: אֵיךְ תִּשְׁלַם אֶת עֶשְׂרִים וְחֶמֶשׁ הָאֲגוּרוֹת לְנַעַר? אֲנִי אֶתֵּן אוֹתָם לְצִדְקָה - הִיָּתָה תִּשׁוּבָתוֹ...

* הַכֵּל "יּוֹדְעִים" שֶׁמְמוֹסָד צְבוּרֵי מִתֵּר לְגִנְבָה, כְּלוּמֵר, זֶה אֵינָה נִקְרָאת גִּנְבָה כְּלָל, וְהַכֵּל "יּוֹדְעִים" שֶׁצִּדְקָה תִּצְלֵל מִמּוֹת וְעַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה מִגִּנְבָה, וְכֵן כָּלֵל מְקַבֵּל הוּא - שֶׁגִּנְבָה שֶׁל דְּבָר שֶׁכְּמוֹהוּ נִגְנַב מִמֶּדֶה, כְּמוֹכֵן אֵינָה בְּכָלֵל אֲסוּר גִּנְבָה, וְלָכֵן בְּצָבָא "מִשְׁלִימִים צִיּוּד", וְכָל נַעַר בְּבֵית הַסֵּפֶר יוֹדֵעַ, שָׂאֵם נִגְנְבוּ יָדִיּוֹת הַגְּמִי שֶׁל אוֹפְנֵי, הוּא רִשְׁאֵי לְהַסִּיר יָדִיּוֹת כְּאֵלֶּה מִזוּג הָאוֹפְנִים הָרֵאשׁוֹן הַמְזֻדְמָן לִידוֹ בְּהַעֲדָר בְּעֵלָיו. זֶהוּ הַ"שִּׁלְחוֹן עֶרוּךְ" לְפִיו נוֹהֲגִים בְּחַיִּים.

סְגָלָה לְלִדַת בָּנִים

סְגָלָה גְּדוֹלָה לְלִדַת בָּנִים - כְּשֶׁהָאִישׁ וְהָאִשָּׁה שׁוֹמְרִים עֲצָמָם בְּכָל כֹּחָם מִלְּפָגַע בְּמִמּוֹן הַזּוֹלָת, כְּדָכְתִּיב (דְּבָרִים ז'): "וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמַעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה... לֹא יִהְיֶה בָּךְ עֶקֶר וְעַקְרָה וּבְבִהֶמְתֶּךָ". (שֵׁם עוֹלָם, ח"א, ח)

מִפְּנֵי מָה בָּנִים נוֹטִים מִדֶּרֶךְ הַתּוֹרָה

אָמַר רַבִּי מְנַחֵם מְנַדֵּל מְרִימְנוּב: מָה שֶׁאֲנַחְנוּ רוֹאִים הַרְבֵּה פְּעָמִים שִׁילְדִים בְּקִטְנוּתָם שׁוֹקְדִים בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּמִתְפַּלְלִים בְּכוֹנֵנָה, וְאַחֵר כִּדְּכִשְׁגִּדְלִים מִתְהַפְּכִים בְּמַדּוֹת גְּרוּעוֹת וּמִבְטָלִים תּוֹרָה וְתַפְלָה וּפּוֹרְקִים עַל מִצְוֹת, מֵאִין הִתְהַנֶּה דְּבָר זֶה? הֲרֵי הַתּוֹרָה שֶׁלְמָדוֹ בְּקִטְנוּתָם, שֶׁהוּא הַבֵּל שָׂאִין בּוֹ חֶטָא, מִהָרְאוּי הָיָה שֶׁתַּעֲמֵד לָהֶם לְמִשְׁעוֹן וְיִוָּסִיפוּ אִמָּץ, כִּי מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה.

סִבֵּת הַדְּבָר נַעוּצָה בְּאַבּוֹתֵיהֶם שֶׁהֶאֱכִילוּ אֶת בְּנֵיהֶם בְּמִמּוֹן גֹּזֵל הַבָּא מִמִּשְׁאֵא וּמִתֵּן שָׂאִינוֹ בְּאַמוּנָה, וְנִתְפַּטְמוּ הַיְלָדִים בְּאַסוּרִים, וְעַל יְדֵי זֶה נוֹצְרוּ לָהֶם תַּאֲוֹת רְעוֹת וּמַדּוֹת גְּרוּעוֹת, וְרָאִיָּה לְדְבָר מְזַכֵּק הָעוֹף שֶׁלֹּא מְקַרִּיבִים אוֹתוֹ עַל גְּבֵי הַמַּזְבֵּחַ הַיּוֹת וְנִהְנֶה מִן הַגֹּזֵל וְלֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה, הַגֵּם שֶׁהָעוֹף לֹא נִצְטָוָה, בְּרַם ה' שׁוֹנֵא גֹזֵל וְחָמֵס. (אֲגָרָא דְפִרְקָא לְרַבִּי מְנַחֵם מְנַדֵּל מְרִימְנוּב אוֹת קְכו)

ואמר רבי אהרן קוטלר: יש לדברים אלו מקור מהירושלמי והזהר.
(מתו"מ ג, רסד)

הידעת!?

אסור מהתורה לגזל מחברו אף פחות משוי פרוטה (מגיד משנה, הלכות גזילה), ורק אם הוא דבר מועט שאין דרך בני אדם להקפיד עליו - מתר מן הדין לטלו, אולם מדת חסידות לא לטל ללא רשות אפלו גפרור (בן איש חי, שנה ראשונה, פרשת כי תצא), ולכן צריך להזהר מלטלפן מבית חברו ללא רשותו.

הידעת!?

אסור גזלה הוא אפלו לעני מרוד הגוזל כמה פרוטות מעשיר גדול שלא נכר אצלו חסרון הפרוטות כלל וכלל. וכמו כן הגוזל מהעשיר על מנת לתנם לצדקה לעניים - גזל גמור הוא.

הידעת!?

אסור לטעם ואפלו דבר מועט מהמנח מלפני החנות, אלא אם כן חפץ הוא לקנות. (בן איש חי שם)

בעלי אמונה [תמימי לב בין אדם לחברו], ומשיבי פקדון, ומחזירי אבדות, ומכסין רזין, עליהם הוא אומר (תהלים קא, ו): "עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי". (תנא דבי אליהו רבה, פרק טו)

הידעת!?

אסור להשתמש בחפץ של חברך מבלי ידיעתו, ואף שברור לך כי ישמח מאד כשיודע לו שהשתמשת בחפציו. לכן אסור להכניס לבית חברו לטל כלי מלאכה או לקטף פרות מגנתו ללא נטילת רשות, אלא אם כן רגיל הוא מכבר בכך להכניס ולטל מבית חברו ואין מקפידין עמו. (שו"ע יו"ד סימן רמח)

הידעת!?

אסור השתמשות ללא רשות הנו גם לגבי בן בבית הוריו. וכל המתר לבן להשתמש בבית הוריו ללא רשות הוא רק בדברים הרגילים לקנותם עבור

בְּנֵי הַבַּיִת, אוֹלָם דְּבָרִים הַמֵּיחָדִים לְאֵב הַבַּיִת - צָרִיךְ רְשׁוּת. [וּבַפֶּרֶט בְּבָנִים
נִשְׂוֵאִים שֶׁכָּבֵר אֵינָם גָּרִים בַּבַּיִת וְהַדְּבָרִים הַנִּקְנָיִם לַבַּיִת אֵינָם עֶבֶרֶם, יֵשׁ
לְעֵינֵינוּ עַד כַּמָּה וּמִתִּי מִתָּר גַּם לָהֶם לְהַנֹּת לְלֹא רְשׁוּת הַזֵּרִיָּהֶם.]

זֹכָה וְיוֹשֵׁב בְּמַחְצָתוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא

כָּל הַנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִם הַבְּרִיּוֹת בְּאֻמוֹנָה, זֹכָה וְיוֹשֵׁב בְּמַחְצָתוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ-
בְּרוּךְ-הוּא, כְּעֵנֶן שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵינֵי בְּנֵי אֶרֶץ לְשִׁבְתָּ עִמָּדִי, הֲלֹךְ בְּדֶרֶךְ
תַּמִּים הוּא יִשְׁרְתֵנִי". וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שֶׁהַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא נוֹתֵן עֵינֵינוּ תַּמִּיד
בְּבַעֲלֵי אֻמוֹנָה, כְּעֵנֶן שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ה, ג): "ה' עֵינֵיךְ הִלּוּא לְאֻמוֹנָה". (מעלות
הַמְדוּת, אֻמוֹנָה)

הַיְדַעְתָּ!?

אֲסוּר לְבָנִים לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּחִפְצֵי הַזֵּרִיָּהֶם לְלֹא צֶרֶךְ, כְּגוֹן לְהַתְקַשֵּׁר מֵהַטְּלָפוֹן
זְמַן רַב לְחֻבְרִים וְרַעִים בְּפִטְפוּטֵי מַלִּים וְכַדוּמָה לְלֹא רְשׁוּתָם, אוֹ לְהַפְצִיר
וְלִלְחֹץ בְּהַזְרִיָּהֶם לְקַנּוּת עֶבֶרֶם חִפְצִים שׁוֹנִים שֶׁהֵנָּם בְּגֶדֶר "מוֹתְרוֹת".

הַיְדַעְתָּ!?

אֲסוּר לְאִשָּׁה אוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי הַבַּיִת לִתֵּן צְדָקָה אוֹ מְזוֹן לְעַנֵּי מִבְּלֵי רְשׁוּת
בְּעַל הַבַּיִת, אֲלֵא אִם כֵּן הוּא דָּבָר מוֹעֵט שֶׁדָּרֵךְ בְּעַל הַבַּיִת לְהַסְפִּים
שְׂתִינּוּהוּ, וְכִמוֹ כֵּן אֲסוּר לָהֶם לְהַשְׂאִיל מִחִפְצֵי בְּעַל הַבַּיִת לְאַחֲרִים, אֲלֵא
אִם כֵּן הִתְרַגְּלוּ בְּכֵךְ עַל דַּעְתוֹ וְהַסְכַּמְתוֹ שֶׁל בְּעַל הַבַּיִת. (שו"ע יו"ד סימן רמח)

הַיְדַעְתָּ!?

אֲסוּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּחִפְצֵי חֲבֵרְךָ גַּם כְּשֶׁהַחֲלֹף שֶׁלְּךָ בְּשָׂלוֹ בְּטַעוּת, כְּגוֹן שֶׁנִּטַּל
חֲבֵרְךָ בְּטַעוּת חִפְצֵיךָ וְהַשְׂאִיר אֶת שְׂלוֹ, וְכְגוֹן שֶׁחִפְצוֹ שָׁוָה יוֹתֵר מִשְׁלְּךָ
אוֹ בְּאוֹתוֹ שׁוֹי, שֶׁכְּכֵךְ מוֹכַח שֶׁהִיָּה זֶה בְּטַעוּת, אֲלֵא יֵהָא חִפְצוֹ מִנְּחָ בְּיָדְךָ
עַד שֶׁיָּבֵא וְיִבְקֶשְׁהוּ, אֲלֵא אִם כֵּן עָשָׂה זֹאת בְּמִזִּיד (בן איש חי, שנה ראשונה, כי
תצא). וְכְגוֹן שֶׁלְּקַח אֶת שְׂלְךָ הַחֲדָשׁ וְהֵנִיחַ בְּמִקוֹמוֹ יָשׁוּן - מִתָּר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ.

רבי אומר: איזוהי דרך ישראל שיבזר לו האדם? וכי, ויש אומרים: יחזיק
באמונה יתרה [רש"י: ישא ויתן עם בני אדם באמונה ולא יאנה את
הבריות], שנאמר: "עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי" [יזכה לשבת במחצתו
של הקדוש-ברוך-הוא]. (תמיד כח, א)

הידעת!?

בחפצי מצוה של חברך, כגון טלית ותפלין, מתר אמנם להשתמש ללא
רשות, אולם בתנאי: א. כשזה באקראי ולא בקביעות. ב. שלא יוציאם
החוץ למקום אחר. ג. יקפלים בחזרה כפי שהיו כשלקחם. ד. אם יודע
שבעל התפלין מקפיד - אסור לטלם. ה. דוקא כשלא נמצא שם בעל
החפץ. אולם אם הוא נמצא שם, עליך לשואלו קדם שתשתמש. (שו"ע או"ח
סימן יד ד', ובמ"ב שם)

הידעת!?

להשתמש בספרים של אחרים המנחים בבית המדרש, מתר רק אם
משתמש בהם בדרך עראי, אולם ללמוד בהם בקביעות אסור ללא נטילת
רשות, וגם זה בתנאי שלא יזיזנו ממקומו, כדי שימצאהו בעליו תכף. (ממון
כשר)

לטל עתון מתא הדאר מתר גם ללא נטילת רשות, ובלבד שיחזירנו
למקומו, משום שאין דרך בני אדם להקפיד על דבר שאחר הקריאה בו
ממילא משליכים אותו. (מספר "הזהרו בממון חבריכם")

"מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך, מי ישכן בהר קדשך... לא עשה לרעהו
רעה" (תהלים טו) - שלא ירד [להתחרות] לאמנות חברו. (מכות כד, א)

הידעת!?

אין להשתמש ברכוש צבורי ללא נטילת רשות מממני המוסדות, כגון
אכילה או לינה בשיבה וכדומה. וכמו כן נורה המשפחה לרבים

בפרוודור של המוסד או המלון אסור לטלה לחדר הפרטי, אף שהכל
שיד לאותו מוסד. (ממון כשר)

הידעת!?

אסור לגנב אף שבדעתו להחזיר. ואף שגונב על מנת להחזיר משהו השונה
יותר ממה שגנב - אסור. ואפלו כשמצבו דחוק ביותר, אין בכך שום היתר
לטל ממון חבירו ללא רשות, ואף כשבדעתו להחזיר אחר כך.

ואפלו כשגונב מאדם רק על מנת לחנכו שישמר על חפציו ובדעתו
להחזירו לו אחר כך - אסור.

אולם לטל מפתח חנות המפלת לחס וחלב על מנת לשלם אחר כך - מתר,
מאחר שאין דרך המוכר להקפיד על כך.

הידעת!?

אסור להסע בסע בפרטיס זול המיעד לבן גיל אחר. ואם נסעת בפרטיס
שאינו מיעד לגילך - חב אתה להשיב את ההפרש.

פת ישרים

כל מי שחפץ קרבת אלקים, צריך שיתנהג בישר ונאמנות, כדכתיב:
"שכן ארץ ורעה אמונה". (סאה סלת)

מהו "ישר יחזו פנימו"? שבע פתות הן שהן עתידין לעמוד לעתיד לבא לפני
חי וקדם קדשא בריך הוא. ואיזו הכת המעלה שבהן שמקבלין פני
שכינה? - זו פת ישרים! שנאמר: "יחזו פנימו". (מדרש תהלים יא)

הידעת!?

אם "הצלחת" להתחמק לתוך תערוכה או אוטובוס וכדומה מבלי
שיבחינו בכך השומרים - חב הנך לשלם אחר כך. וכמו כן אם התקשרת
מטלפון על חשבון זולתך מבלי שיבחינו בכך - חב הנך לשלם את גזלתך.

הידועת!?

יש גזל חם בחרף וגזל אור בקיץ!

רבי ישראל מסלנט נזף פעם בתלמידו אשר עמד להתפלל מוסף בראש השנה בפתח בית הכנסת וכנה אותו "מזיק", מפני שמונע את האור הנחוץ למתפללים, וכמו כן במי שגורם בחרף לאבדו החם בבית המסק.

הידועת!?

גזל שנה גם נחשב לגזל, ולצערנו ישנם הרבה הנכשלים בזה מבלי שימת לב, כגון שמטלפנים לחבריהם בשעות לילה המאוחרות ומפריעים את שנתם או של שאר בני הבית וגורמים להם בכך צער גדול, כי ישנם אנשים, שלאחר שמתעוררים משנתם, קשה להם מאד להרדם חזרה, וכמו כן פעמים שמחנים רכב עם רדיו פתוח על חלונות דירים וגוזלים את שנתם.

חששו מגזל שנה / ספורים

באחד מגלילות החרף הלך אחד השקדנים שבהורדנא לבית המדרש ללמוד, והנה בלכתו בפרוודור החשוף של בית המדרש הרגיש שדרך על בגדים. הוא התכופף, משש הבגדים, ומה נדהם לראות את רבי מנחם נחום קפלן, החסיד הידוע, ישן לו על הרצפה. וישאלהו לפשר הדבר. סח לו רבי נחום, כי בבואו לבית המדרש בשעה שתיים אחר הצות לילה, נוכח, כי כמה שקדנים, שאחרו שבת על הגמרא, נרדמו וחספתם שנה, על כן נאלץ הוא הפעם לותר על למודו לבל יגזל את שנתם המתוקה, ואלו לחזר לביתו גם כן אינו יכול, פן יעירם מהשנה, לכן העדיף אפוא גם הוא לישון בפרוודור בית המדרש... (רבי נחום הצדיק, עמ' כו)

* * *

מעשה ברבי יעקב שהתאכסן פעם בבית ידידו בעיר קובנא ולרגל סבה מסיקת התעבב בחוץ עד שעה מאוחרת. הוא נמנע מלדפק בבית מארחו כדי לא לעורר את בני הבית. באין אפשרות להשיג מקום לינה אחר בשעה זו, הלך וישב על אדן חלון בית הכנסת ולמד לאור הזרח במשך כל הלילה. (תה"מ ח"ה, טו)

* * *

אחד מתלמידי רבי נתן צבי פינקל, שטפל בו בשנותיו האחרונות בעיר
חברון, ספר: באחד הערבים שלח אותו רבי נתן צבי להשתתף באספה
בתל אביב בקשר ליסוד כולל אברכים "היכל התלמוד" בעיר. התלמיד,
שהיה ישן בבית רבי נתן צבי כדי לשמר עליו ולשמר אותו, לא רצה
להשאירו לבד, אבל רבי נתן צבי הבטיח לו שהכל יתנהל בסדר ופקד עליו
לנסע.

האספה נסתיימה בשעה מאוחרת. כששב התלמיד מיד לחברון, חשש
להכנס לביתו של רבי נתן צבי שמא יעירו משנתו, לכן נגש להסתפל אם
בביתו של רבי נתן צבי, שהיה סמוך לישיבה, הכל בסדר. מה השתומם
לראות שרבי נתן צבי הישיש עומד על המדרגות ומחכה לו. הוא שער
שהבחור לא ירצה לבא לישי ממש שמה יעירו משנתו, לכן הקדים
לחכות לו בחוץ בקור הלילה עד שעה כל כך מאוחרת כדי לקדם את פניו.
(שם ח"ג, יט)

* * *

ה"חפץ חיים" היה אומר: המעיר את חברו משנתו, הנו גזלן, שגזל ממנו
את מנוחתו, וזוהי גזלה שאין לה השבה!!! (חפץ חיים ופעליו ח"ג, קה)

הידעת!?

המסיג גבול רעהו ומכניס מתחום חברו בתוך תחומו אפלו מלא אצבע -
אם עשה כן בחזקה הרי הוא גזלן, ואם עשה כן בסתר הרי זה גנב,
והעושה כן בארץ ישראל עובר גם כן על אסור "לא תסיג גבול רעהו". (שו"ע
סי' שעו סעי' א)

פעם אחת בשוב ה"חפץ חיים" לביתו מפסעותיו, מצא שאשתו תקנה את
המדרגות המובילות מרשות הרבים לביתו וקצתן נוגעות באדמות רשות
הרבים. רבי ישראל מאיר סרב להכניס לביתו בטענו שיש בזה משום גזל,
וצוה מיד לשנותן. (תנועת המוסר, ח"ד עמ' 124)

ומכאן יש ללמד עד כמה יש להזהר שלא להכניס מבנה שולו לרשות
שאינה שלו, וביותר מצוי המכשול בחלונות ראוה המבלטים כלפי חוץ
הבנין [כשנעשים לאחר זמן, כשכבר הפך הרחוב לשטח שבו הולכים
רבים, ואפלו שהיתה בעבר הקרקע של בעל החנות] משום שאסור
להוציא בליטה לרשות הרבים.

הַיְדַעְתָּ?!?

יִשְׁנוּ גָזֵל "שְׁלוֹם", וְהוּא - מִי שֶׁהִקְדִּים לְךָ שְׁלוֹם וְאַתָּה לֹא הַשְׁבַּתָּ לוֹ. (גמ' ברכות ח ע"ב)

הַיְדַעְתָּ?!?

הַנְּהֵנָה מִסְעוּדַת חֵתָן וְכֻלָּה וְאֵינּוּ מְשַׁמְחִים עוֹבֵר בְּגָזֵל, שֶׁהָרִי הַמְחַתְּנִים הַכִּינוּ סְעוּדָה וּמְשַׁתָּה עַל מְנַת לְהַרְבּוֹת הַשְׁמָחָה. (חפץ חיים, תנועת המוסר ח"ד עמ' 121)

"וּבְצַעַם בְּרֵאשׁ כָּלֶם" (עמוס ט) - רַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר אֲבָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן: מְשַׁל לְסָאָה שֶׁהִיא מְלֵאָה עֲוֹנוֹת, מִי מְקַטְרֵג בָּהּ? - גָּזֵל! (ויקרא רבה לג, א)

* * *

רַבִּי יוֹדֵן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן: מְשַׁל לְבִנֵּי אָדָם שֶׁהֵיוּ בָּהֶן עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה וּמַגְלֵי עֲרִיּוֹת וְשׁוֹפְכֵי דָמִים - וְגָזֵל שְׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל! (ויקרא רבה שם)

הַיְדַעְתָּ?!?

אֲסוּר לְקַנּוֹת מֵהַגְּנֹב אֶת הַחֶפֶץ שֶׁגָּנַב. וְהַקּוֹנֵה מִמֶּנּוּ, מַחֲזִיק בְּיָדוֹ עוֹבְרֵי עֲבָרָה וְגוֹרֵם לְגַנֵּב לְגַנֵּב עוֹד, אַחַר שֶׁמוֹצֵא הַגְּנֹב מִי שֶׁיִּקְנֶה אֶת גְּנֻבֹתָיו. וְאַפְלוּ דָבָר שֶׁהוּא סֵפֶק גְּנוֹב אֲסוּר לְקַנּוֹתוֹ, וְכֹל שֶׁכֵּן שֶׁאֲסוּר לְסַיֵּעַ לְגַנֵּב בְּשׁוּם דֶּרֶךְ שֶׁהִיא לְבַצֵּעַ גְּנֻבָתוֹ. (שו"ע סי' שנו סעי' א, ושם בט"ז וברמ"א)

וְרַק אִם מִתְכַּוֵּן בְּקַנְיָתוֹ מֵהַגְּנֹב לְהַחֲזִיר אֶת הַחֶפֶץ הַגְּנוֹב לְבַעֲלָיו - מִתָּר. (הבית היהודי בשם הפוסקים)

וְלָכוֹן יִזְהַר מִלְקַנּוֹת מִפּוֹעָלִים הַעוֹבְדִים בְּמַפְעָל חֶפֶץ הַמֵּיָצֵר בְּאוֹתוֹ מִפְעֵל כְּשֶׁאֵינּוּ מַכִּירִם, וְכַמוֹכֵן כְּשֶׁמוֹכְרִים חֶפְצִים כְּאֵלוֹ בִּסְתֵר וּבְמַחְתָּרֵת שֶׁיֵּשׁ לְחֻשְׁדָּם שֶׁנִּטְלוּם שְׁלֵא בְרִשׁוּת. וְכַמוֹ כֵּן יֵשׁ לְהִזְהַר מִלְקַנּוֹת מִנְּשִׂים וּמִעוֹזְרוֹת בֵּית חֶפְצִים כְּשֶׁחֲשָׁדוֹן שֶׁנִּטְלוּם לְלֹא רִשׁוּת בְּעֲלֵיהֶם.

הַיְדַעְתָּ?!?

מענייני גזלה המצויים הוא שאין משלמים לשדכן, כי השדכן יש לו דין פועל, שעמל בשביל שני הצדדים ועושה את שליחותם של הנתן והפלה ושל בעלי משפחותיהם, וכשנגמר השדוך, לפתע נשפח אצל הצדדים כל הצער ועגמת הנפש שהיה להם עד שזכו לשדוך, ושוכחים או מתעלמים מלתת לשדכן את המגיע לו.

דמי שדכנות מעכבים פרי בטן

כתב הרב משה שולזינגר שליט"א בשם הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א ששמע מה"חזון איש", שאחד בא אליו ואמר שכמה שנים הוא לאחר חתנתו ועדין לא זכה לבנים, ושאל לו ה"חזון איש" אם שלם לשדכן, והשיב שמאיזו סבה לא שלם, וגם נראה לו שלא מגיע לשדכן כלום, ואמר לו הרב: אף על פי כן לך ושלם לו. והלך ושלם לו, ולשנה הבאה זכה לפרי בטן. (פניני רבנו הקהילות יעקב עמי נח)

הידעת!?

הלווה ואינו משלם, או שמעכב את התשלום ודוחה את המלוה בלך ושוב, נחשב גם הוא לגזלן.

ולדאבונו, ישנם אנשים כאלה שהפקר אצלם בשאט נפש ממון אחרים שעמלו ונגעו עליהם בזעת אפם, ולפעמים נגיעו הדברים עד נפש המלוה ונפשות ביתו ממש על ידי שמורידים אותם מנכסיהם, מהונם וכבודם... וחמסנים משחתים אלו לבם בריא להם כאולם, יושבים בהיכליהם בכבודם ומתענגים על דמי חבריהם [דמים תרתי משמע], ואינם יודעים כי לבסוף ישלם להם, ויקים בהם: "וקבע את קבעיהם נפש". ה' שמרנו מדעתם ומחשבותם. (אהבת חסד, סוף חלק ב)

הידעת!?

אם הנדף לווה מעות על מותרות שאינן נחוצות והמלוה חושב שהנדף לווה לצרכים הכרחיים, ואלו ידע המלוה לשם מה הנדף לווה לא היה מסכים להלוות לך - הוי כגזל. (ממון כשר)

הידעת?!

באם עם עכוב תשלום ההלוואה גרמת הפסד לבעל המעות - נחשב אתה ל"מזיק".

הידעת?!

ישנם "צדיקים" הלווים כסף על סמך ש"בוטחים" בה' שיהיה להם מאיפה להחזיר. ובכן, אסור להשתמש בבטחון זה על חשבון כספו של הזולת!

הידעת?!

כשאינך יודע מהיכן תחזיר מעות ההלוואה, אסור לך ללוות, ואפלו לצרף שבת, ועל זה אמרו: עשה שבתך חל ואל תצטרף לבריות.

הידעת?!

יש לגער בילדים קטנים הרגילים לגנוב, וחיב אביהם ליסרם ולהוכיחם על כך, וכן ירחיקם מאד מחברים הנכשלים בזה.

הידעת?!

המשפחה בחתונה או במסבה אחרת אסור לו לקחת לביתו מאכלים או משקאות שנותרו על השלחן, ורק ממנתו שהיתה מוכנה לו ולא אכל מתר לו לקחת, וזאת מכיון שבהרבה מקומות מחזירים מהמנות שנותרו לבעל האולם ומורידים מהחשבון על הנותר, ורק במקומות שרגילים לזרק לאשפה כל מה שנשארו, כולל עופות ומנות שלמות - מתר לקחת. (הבית היהודי, ח"ד עמ' 156)

הידעת?!

אסור לנגב ידים במגבת פרטית של חברך, וכך שכן אם ידך מלכלכות שאסור לנגבו במגבת חברך באפן שתתלכלך יותר, ואף שהיא מלכלכת,

כִּיּוֹן שְׂאִין רְצוֹנוֹ שֶׁל בַּעַל הַמַּגְבֵּת שֶׁתִּלְכָּלֵד מִגְבֵּתוֹ יוֹתֵר מִכִּפֵּי שְׁהִיְתָהּ. (תורה לשמה ס"י שס)

הִזְדַּעַתְּ!?

אִין רְשׁוֹת לְצַלֵּם בְּמִכּוֹנֵת צְלוּם בַּעַל הַבַּיִת אֶת עֵנִינִיף הַפְּרָטִיִּים.

הָאִם קִבְּלַת רְשׁוֹת מִבַּעַל הַבַּיִת!?

מְסַפְּרִים עַל הַגָּאוֹן רַבִּי יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קִינִיבְסְקִי זְצ"ל, שֶׁכְּשֶׁהָיָה מְדַפֵּיס אֶת סִפְרָיו, הָיָה סוֹפֵר בְּדַקְדּוּק רַב אֶת הַשּׁוּרוֹת שֶׁהָיָה מוֹסִיף בַּעַל הַהֶגְהוֹת עַל כְּתַב הַיָּד הַמְקוֹרִי וּמְשַׁלֵּם עִבּוּרָן לְמְדַפֵּיס בְּרוּחַ בְּאִפּוֹ שֶׁיֵּצֵא כָּל סִפֵּק מִלְּבוֹ.

וְסַפְּרוּ, שֶׁפַּעַם נִכְנַס אֵלָיו אָדָם אֶחָד וְהִרְאָה לוֹ אֵיזָה כְּתָב, וְכִפֵּי הִנְרָאָה הָיָה צָרִיךְ לְצַלְמוֹ, וְאָמַר אוֹתוֹ אָדָם לְרַב: בְּמִקוֹם הַעֲבוּדָה שְׁלִי יֵשׁ מְכוֹנֵת צְלוּם, כְּשֶׁאֵהִיָּה שָׁם מְחַר, אוֹכֵל לְצַלְמוֹ...

נִחְרַד הָרַב זְצ"ל וְאָמַר לוֹ: הָאִם קִבְּלַת רְשׁוֹת לָזֶה מִבַּעַל הַבַּיִת? הֲלֹא מִקְּבֵל אֶתְּהָ מִשְׁכֻּרְתָּ בְּעֵד עֲבוּדָתְךָ, וְאִם אִין לָךְ רְשׁוֹת לְצַלֵּם בְּמִכּוֹנֵת הַצְּלוּם - הֲרִי זֶה גֹזֵל, חֲלִילָהּ. (פְּנִינֵי רַבְּנוּ הַקַּהְלוֹת יַעֲקֹב עַמ' עו)

הִזְדַּעַתְּ!?

אֲסוּר לְגַנֵּב תּוֹר, כִּי בְּזֶה הַנֶּהָד גּוֹזֵל זְמַן שֶׁל חֲבֵרְךָ, וְאִפְּלוּ בְּכַדֵּי לְהַקְדִּים וּלְתַפֵּס מְקוֹם יוֹתֵר נוֹחַ בְּאוֹטוֹבּוּס אוֹ מְקוֹם יְשִׁיבָה שְׁבְאוֹטוֹבּוּס.

לְגַבֵּי שְׁמִירַת תּוֹר - אִם שׁוֹלַח הַנֶּהָד בְּמִיחָד אָדָם שֶׁיִּשְׁמֹר בְּמִקוֹמְךָ אֶת הַתּוֹר, מִתֵּר. אִךְ אִם "שׁוֹמֵר הַתּוֹר" נִמְצָא בֵּין כֹּה בְּאוֹתוֹ מְקוֹם לְצַרְךָ עֲצָמוֹ וְאֶתְּהָ לֹא נִמְצָא כָּלֵל - אִינּוֹ יְכוּל לְשְׁמֹר גַּם לָךְ. (מַסְפֵּר הַזֶּהָרוּ בַּמְמוֹן חֲבֵרְכֶם, עַמ' קנ"ה)

אִין בְּרִצּוֹנִי לְנַצֵּל מַעֲמָדִי עַל חֶשְׁבוֹן תּוֹר הַזּוֹלַת / סְפוּרִים

בְּשָׁנַת תַּש"ח בְּחֻדְשֵׁי הַהַפְּגָזָה עַל יְרוּשָׁלַיִם הִנְצוּרָה הָיָה מְחֻסָּר חֲמוֹר בְּמִים. בְּהִתְאַמְצוֹת יִתְרָה עָלָה לְהַשִּׁיג פְּחִי מִים. תּוֹרִים אֲרַכִּים הִשְׁתַּרְבְּבוּ

ליד תחנות חלקה בנקדות שונות בעיר, וזמן רב היה הצבור ממתין עד שיעלה בידו לרכש מים במשורה.

באחד הימים הלכה הרבנית מלצר להשיג מים לביתה, ולאחר זמן לא רב הגיעה עם פח מלא מים ונעצרה ליד הבית. היא קראה לבעלה, רבי איסר זלמן, שיירד ממדרגות הבית לסייע בנדה להעלות את הפח. מיד נחפז רבי איסר זלמן למרפסת הבית, פנה ואמר: "המתיני נא מעט לפני שניעלה את הפח. ברצוני שתאמרי לי, הכיצד עלה בידך להשיג את המים בזמן קצר כל כך: האם בקשת מן המוכר שימלא לך הפח מחוץ ל"תור" או שנתנו לך מבלי שתבקשי?"

ברור זה כגון רבי איסר זלמן כלפי רעינתו, לאחר שהיתה מדי פעם מתלוננת כי בזמננו ירד פלאים משג "כבוד התורה" וכי גם עליה להמתין בכל מקום ככל אדם מבלי להתניח למעמדה כי הנה אשת גדול הדור. הרבנית אשרה, כי גם הפעם נרכשו המים תוך כדי עמידה בתור, ואז נרד רבי איסר זלמן לעזר לה. (הזהרו בממון חברים עמ' שמ)

* * *

באחרית ימיו, כשנסע רבי אליהו דסלר, מנהל רחני דישיבת פוניבז', בלווי תלמיד למרפאת בית חולים בירושלים לבדיקות רפואיות, המתינו רבים בתור. רצה התלמיד להודיע לרופא על בואה של אישיות נכבדה. מחה בידו הרב שלא ינסה לעקף התור בגללו. "חס ושלום מלעשות כן! אני אמתין בתור כיתר האנשים!" אמר, ולא הסכים להכניס מיד. (שם עמ' שמא)

* * *

על רבי ישראל מסלנט מספר:

רבי ישראל לא הבדיל בין מצות שבין אדם למקום לבין מצות שבין אדם לחברו, ועוד העדיף את האחרונות על הראשונות. הוא היה רואה במשא ומתן באמונה ובזהירות בממון אחרים את המדרגה הגבוהה ביותר, והיה מוצא לזה סמך ממאמרים תלמודיים רבים.

שנינו: 'חנוך תופר נעלים, ועל כל תפירה ותפירה אומר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שיש בו יחוד וקשור כל העולמות. והיה רבי ישראל מפרש את הדברים כפשוטם - שהיה בודק כל חוט שיהא מעבד כראוי, וכל תפירה שתהא מתקנת כהלכה, ועשה את רצענותו באמונה. בנאמנות זו בממון אחרים יש מהיחודים והקשורים הקדושים ביותר ומהמדרגות העליונות. (תנועת המוסר, ח"א עמ' 322)

פרק ג - השבת הגזלה

בְּסֵפֶר "הַזְהָרוּ בְּמִמּוֹן חֲבֵרְכֶם" (עמ' רכג) מוּבָא סְפוּר נוֹרָא :

אַחַד הַבְּחוּרִים הַמְצַנִּימִים מִיִּשְׁבַּת "עֵץ חַיִּים" בּוֹלוּזִין חֵלָה. בְּהִיּוֹתוֹ נִזְקֵק לְטָפוּל, אָרְז חֲבִילוֹתָיו וְנָסַע לְבֵית הוֹרְיוֹ. אַחַד מִחֲבֵרָיו נִתְלַוָּה אֵלָיו לְכַל הַדְרָךְ. לַעֲת עָרַב הִגִּיעוּ לְאִיזוֹ עֵינָה וְהַחֲלִיטוּ לָלוֹן שֵׁם בְּאַכְסֵנְיָה. בְּבִקּוּר נִקֵּב בְּעַל הַבֵּית אֶת סְכוּם הַתְּשָׁלוּם, מָנָה הַבְּחוּר הַחוֹלָה כְּסָפוֹ וְרָאָה כִּי חָסֵר לוֹ מִהֶסְכּוֹם שְׁבַע פְּרוּטוֹת. בְּעַל הַאֲכֻסְנְיָה הִצְהִיר, כִּי הוּא מֵאֲמִין לוֹ שֶׁבְּהַזְדַּמְנוּת יִפְרַע לוֹ אֶת הַחֹב הַקָּטָן. מִשֵּׁם הַמְּשִׁיכּוֹ בְּדַרְכֶם עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְבֵית הוֹרֵי הַחוֹלָה, שֵׁם נִפְרַד הַחֲבֵר מִהַחוֹלָה בְּאֲחוּלֵי רְפוּאָה שְׁלָמָה.

הַחוֹלָה זָכַר אֶת הַחֹב, וְלִפְנֵי שֶׁיֵּצֵא חֲבֵרוֹ, נָתַן בְּיָדוֹ סֵךְ שְׁבַע פְּרוּטוֹת, וּבִקְשׁוֹ, כִּי בְּחִזְרוֹ לְיִשְׁבֵּיהָ לֹא יִשְׁכַּח לְשֵׁלֵם לְבְּעַל הַאֲכֻסְנְיָה. הוּא הוֹדָה לוֹ עַל טְרַחְתּוֹ, וְהֵלָה הַבְּטִיחוֹ לִפְרַע אֶת הַחֹב וְנִפְרְדוּ לְשָׁלוֹם. בֵּינֵתִים הַתְּגַבְּרָה מִחֲלָתוֹ שֶׁל הַבְּחוּר, וְלֹאֲחֵר זָמַן קָצַר שָׁבַק חַיִּים לְכָל חַי.

בְּאַחַד הַיָּמִים, כְּשֶׁרָבִי חַיִּים מוֹוֹלוּזִין הִסְתַּוֵּבַב בְּמִסְדְּרוֹנֵי הַיִּשְׁבֵּיהָ לְאַחַר חֲצוֹת הַלַּיְלָה, וְהִנֵּה רוֹאָה הוּא לְתַדְחֵמְתוֹ עֵין בְּעֵין אֶת הַבְּחוּר הַנִּפְטָר צוֹעֵד לְקִרְאָתוֹ. רָבִי חַיִּים לֹא נִבְהַל הַרְבֵּה, נִגַּשׁ לְבְּחוּר הַנִּפְטָר וְהוֹשִׁיט לוֹ דָּ. "שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם! מַה נִּשְׁמַע בְּדִינְךָ לְמַעֲלָה?" שָׁאֵלוּ רָבִי חַיִּים.

כָּאן גָּלָה לוֹ הַנִּפְטָר, כִּי בְּהִגִּיעוֹ לִפְנֵי בֵית דִּין שֶׁל מַעֲלָה וְהַחֲלוֹ לַעֲרֹךְ זְכוּיָתוֹ מוֹל חוֹבוֹתָיו, הַתְּבַרַר כִּי הֵנוּ זֶךְ וְנִקְי מִכָּל חֲטָא וְעוֹן, וְנִפְסַק דִּינוֹ לְהַכְּנִס יִשְׁר לְגוֹ עָדוֹ...

וְהִנֵּה, בְּהִגִּיעוֹ לְשַׁעֲרֵי הַגּוֹן, נִתְיַצֵּב הַשֵּׁטָן, חֲסַם אֶת הַכְּנִיסָה בְּפָנָיו, וְצַעֵק כִּי לֹא יִתֵּן לוֹ לְהַכְּנִס הוֹאִיל וְעוֹן גָּזַל בְּיָדוֹ! לְתַדְחֵמַת כָּל בְּנֵי הַפְּמִלְיָא, גָּלָה הַשֵּׁטָן, כִּי אוֹתוֹ בְּחוּר עֲזַב אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה בְּהִשְׁאִירוֹ חוֹב שֶׁל שְׁבַע פְּרוּטוֹת לְבְּעַל הַאֲכֻסְנְיָה, וְאָף כִּי אֵינוֹ אִשָּׁם בְּעוֹלָה זוֹ, מִכֵּיּוֹן שֶׁמָּסַר לְחֲבֵרוֹ אֶת הַפְּרוּטוֹת וְעָשָׂהוּ שְׁלִיחַ לִפְרַע אֶת הַחֹב - אֵין זֶה מְעַנֵּן אוֹתוֹ אִם הוּא אִשָּׁם אוֹ לֹא אִשָּׁם, הָעֵקֶר שֶׁיּוֹדֵעַ דְּבַר אַחַד - כִּי בְּעַל הַאֲכֻסְנְיָה נִשְׁאַר חָסֵר שְׁבַע פְּרוּטוֹת וְכִי הוּא לֹא וְתֵר עֲלֵיהֶם, אֶלָּא הָאֲמִין שֶׁיִּפְרְעוּ לוֹ בְּהַזְדַּמְנוּת.

מִצַּב בֵּישׁ זֶה הָעֵסִיק אֶת בֵּית דִּין שֶׁל מַעֲלָה, וְהַחֲלִיטוּ, הִיּוֹת וּמִצַּד אַחַד אֵין הַבְּחוּר אִשָּׁם כָּלֵל וְכָלֵל, כִּי כָּל מַה שֶׁבְּאַפְשָׁרוֹתוֹ עָשָׂה, אֵךְ מֵאִינְדֵךְ גִּיסָא נִשְׁאַר בְּעַל הַאֲכֻסְנְיָה עֲשׂוּק שְׁבַע פְּרוּטוֹת, לְכֹן - בְּאַפְּוֹ יוֹצֵא מִן הַכָּלֵל - נִתְּנָת רְשׁוּת לְבְּחוּר הַנִּפְטָר לְהַתְּלַבֵּשׁ וְלְהִרְאוֹת כְּאִדָּם חַי וְלְהַפְּגֵשׁ עִם רַבּוֹ לְבִקְשׁוֹ לְסַדֵּר תְּשָׁלוּם הַחֹב. כָּל אֵלוֹ דְּבָרֵי הַבְּחוּר הַנִּפְטָר אֲשֶׁר סִפֵּר בְּאַזְנֵי רָבִי חַיִּים.

רבי חיים הבטיחו שישדר הענין, ולפתע חלף הבחור, נעלם ואיננו. רבי חיים קרא את החבר, והלה אשר כי אכן קבל סד הפרוטות לפרעם, והצטער מאד על ששכח עד עכשו מתשלום פעוט זה. הוא נסע שוב לבעל האכסניה ופרע לו את החוב, ומאז לא נראה יותר הנפטר, כי הגיע למנוחתו בגנזי מרומים.

הידעת?!

הגנב והגזלן חייבים להחזיר את הגזלה ואפלו שוה פרוטה, ואם מתו, גוברים מנכסי יורשיהם. וכמו כן אם מת הגנזל - מחזיר הגזלן ליורשי הגנזל כשים שהיה מחזיר לגנזל עצמו. (שו"ע סי' שס, שסז)

הידעת?!

גנב לבינים או קורות וקבעם בבנין - אף שפטרניהו חכמים מלעקרם ממקומם ולהשיבם, חייב להשיב דמיהם. (שו"ע סי' שס)

הידעת?!

באם הנדף מתבייש להחזיר גזלתו בידיעת הבעלים, יכול אתה להבליע גזלתו בחשבון המשא ומתן לטובת בעליה מפלי שירגישו בכך, והרי החזרת גזלתו. ואם אין לך עסק משא ומתן עם הגנב, יכול אתה לעשות שליח אדם אחר שיש לו עסק משא ומתן עם זה שגנבת ממנו, שיבליע את סכום הגנבה בדרך המסחר לטובתו. (הבית היהודי, בשם הפוסקים)

הידעת?!

אם הבעלים לא ידעו שגנבת מהם, יכול אתה להחזיר להם הגנבה שלא בידיעתם, כגון להשיב לחצרם או לביתם את הדבר הנגנב ולהסתלק, וכמו כן יכול אתה להשיב את סכום הכסף לבעליו דרך הדאר בעלום שם. (שו"ע סי' שנה, הבית היהודי)

בא מעולם העליון לפייס בעל חובו

בעל בית חרשית נפטר לעולמו, ובתוך שבועת זמי האבלות בא בעל הבית בחלום לאחד הפועלים במפעלו, ושחזר לפניו ריב שהיה להם שלושים שנה לפני כן ובקשו מחילה. [הפועל עצמו שכח את העבדה לגמרי, והנפטר עמד לפניו והזכירו את כל פרטי המעשה ופיסו. הפועל ואני הכרנו את בעל הבית, שהיה בעל חסד ושאר זכיות רבות, וכפי הנראה הייתה לו זכות מיחדת שמשמים נתנו לו רשות לפייס את הפועל]. (מעשה שסיפר בעל העובדה)

הידעת?!

אדם שגזל את הרבים, כגון חנוני, ואין באפשרותו להחזיר להם, או אדם שגזל ואין באפשרותו להחזיר את הגזלה לבעליה, כגון שנעלמו עקבות הבעלים לגמרי - יחשב סכום גזלותיו ויעשה בהם צרכי רבים כפי הענין, ודוקא צרכי רבים, ולא יועיל שיתנם לצדקה. וצרכי רבים הנם בתי חולים, מקואות, בתי כנסת וכדו'.

הידעת?!

הגויב בעודו קטן ואחר כך הגדיל - אם החפץ הגנוב הנו בעינו, חיב להשיבו לבעליו, ואם אינו בנמצא, פטור מלשלם, אולם טוב שישב פדי לצאת ידי שמים. (שו"ע סי' שמט, הבית היהודי)

הידעת?!

אם גזלת והנף מספק אם החזרת או לא - חיב הנף להחזיר פדי לצאת ידי שמים, ורק אם מספק אתה אם בכלל גזלת או לא - פטור אתה לגמרי. (שו"ע סי' שסה)

הידעת?!

אם מחל לך הנגזל בכל לבו וותר לך על גזלתך - פטור אתה מלשלם, ולכן יש בכך אפשרות נוספת להשבה, והיא בקשת המחילה. (ערוך השלח)

הידעת?!

אף שהנף מחזיר גזלתך, לא יצאת ידי תשובתך בכך, עד שתראה ותפייס את הנגזל על הצער שגרמת לו. (רמב"ם הלכות תשובה פ"ד ה"ט)

הידעת!?

מוכר שהזיל לך מהמחיר מחמת בושה שבוש הוא ממך, ואתה מניצל את מעמדך להלחיצו באי נעימות, יש בזה "סרף גזל", וכמו כן פשהזמינד חברך לסעודה מחמת בושה, לחץ ואי נעימות. (פלא יועץ)

הידעת!?

אם גנבת חפץ ונתישן אצלך, או שאבד, או שמחירו התיקר מאז הגזלה, או שמחירו הוזל מאז הגזלה, יש לך לשאל חכם כיצד עליך לנהג.

הודיע מעולם העליון לפרע את חובו

אחד מיקירי ירושלים שנהרג בפגוע חבלני בא בחלום לאחד מתלמידי החכמים שבירושלים ובקשו שיטפל בענינו: הוא שכח לפרע חוב ישן לבעל המכלת במקום מגוריו הישן. אותו תלמיד חכם טפל בדבר, ומצא, כי בעל המכלת, שבינתים חסל את עסקו, עדין שמר את פנקס החובות, ובו היה רשום לאותו אדם חוב של כמה עשרות אגורות, ופרע את החוב. (סיפור שהתפרסם לאחרונה בירושלים)

* * *

בשנים הראשונות לקיום ישיבתו של ה"חפץ חיים" היו רב התלמידים ישנים בבית הכנסת, והיו מביאים להם קדרות תבשיל למזונותיהם. בגמר אכילתם היו התלמידים רוחצים את הקדרות בכיור הרחצה, ומחסר זהירות היו הכיור או הקערה מתלכלכים משגרי האכל. מתפללי בית הכנסת, שהיו מוצאים, לפעמים, אטריה מדבקת וכדומה, הקפידו מאד על הדבר, ורבי ישראל מאיר ראה בזה חשש של גזל. כדי למנע תקלה זו מהתלמידים, היה ה"חפץ חיים" בא לבית הכנסת כל לילה בשעה שתיים עשרה, לאחר שהתלמידים היו שוכבים לישון, ומנקה את הכיור והקערה. (תנועת המוסר, ח"ד עמ' 105)

פרק ד - השבת אבידה

א. הרוואה אבדת ישראל, חיב לטפל בה ולהשיבה לבעליה, שנאמר (דברים כב, א): "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך". והרוואה אבדת ישראל ונתעלים ממנה והניחה, עובר בלא תעשה ובטל מצות עשה, וכשמשיבה לבעליה, מקיים מצות עשה.

ב. אם ידוע שהאובד נתיאש כבר מן האבדה או שיש להניח שבודאי נתיאש ממנה, אין חיוב על המוצא להשיב את האבדה. ולכן, המוצא אבדה שאין בה סימן, או אפלו שיש בה סימן, אלא שמצאה במקום שרב גוים מצויים, ומצאה לאחר שנודע כבר לבעלים שנאבדה - הרי היא של המוצא.

ג. אבדה שאינה שונה פרוטה בשעת האבדה ובשעת המציאה - אינו חיב בהשבתה. והמוצא הרבה אבדות שכל אחת בפני עצמה אינה שונה פרוטה ובהצטרפות כלם יהיו שוות פרוטה - אם מצאן באפן שנפדים שהן של אדם אחד, חיב בהשבה, ואם מצאן מפזרים באפן שאינם נפדים שהן של אדם אחד, הרי אלו שלו.

מתי חיב להכריז ומתי היא שלו

א. אין המוצא מציאה חיב להכריז אלא בדבר שיש בו סימן בגופו, או שראוי לתת סימן במקומו. דהינו, שהמקום בו נמצאה המציאה יכול לשמש סימן, וכן צורת הקשירה [שהיתה האבדה קשורה בצורה מסוימת]. והמנין והמדה והמשקל נחשבים לסימנים. ואם יש בחפץ שני סימנים - גם קשר וגם מנין, ואחד נותן סימן בקשר והשני נותן סימן במנין - משיבים את האבדה לנותן סימן בקשר, כיון שהקשר עדיף ממנין.

ב. אם אין בו שום סימן ואפלו המקום לא יכול לשמש כסימן, כגון שנכר שלא הנח בכונה, אלא נפל באותו מקום - אם הוא דבר שיש לתלות שבעליו הרגישו בו מיד כשנפל ממנו, כגון מחמת כבדו או מחמת חשיבותו שתמיד היה ממשמש בו ומרגיש כשנופל, הרי הוא של מוצאו, שהרי נתיאש מיד כשידע שנפל, כיון שאין בו סימן, ובא לידו בהתר, כיון שנתאשו בעליו, ואם אין לתלות שהרגישו בו כשנפל - חיב להחזיר אף על פי שהבעלים נתאשו אחר כך, כיון שבא לידו קדם יאוש.

ג. המוצא מעות מפזרות הרי אלו שלו, כיון שאדם רגיל למשמש בכיסו, ובודאי הרגיש בנפילתם והתיאש. ואפלו היו מקצת מטבעות זו על גב זו, דינם כמפזרות. אבל אם מצאן צבורות חיב להכריז, כיון שבודאי הניחום שם, ויש סימן במנין ובמקום.

ד. מצא דבר שנתאשו הבעלים ממנו, כגון שאמרו: וי לחסרון כיס - אפלו יש בו סימן, הרי הוא של המוצא. וכן המוצא דבר שמוכח שזמן רב נאבד מבעליו ובודאי בעליו נתאשו ממנו, הרי הוא של המוצא, ואפלו אם יש בו סימן בגופו או במקומו.

ה. בן הסמוך על שלחן אביו אף שהוא גדול - אם מצא מציאה, הרי היא של האב, וכן מציאת בתו קטנה או נערה, אף שאינה סמוכה על שלחנו, הרי היא של האב. אבל מציאת בנו שאינו סמוך על שלחנו, אף שהוא קטן, הרי היא לעצמו.

ו. אשה נשואה שמצאה מציאה, הרי היא של הבעל, ואלמנה הנזונית מנכסי יתומים - מציאתה לעצמה.

אבדת נכרי ואבדת עוברי עברה

א. אבדת נכרי מתרת ואינו מצוה להשיבה, שנאמר: "אבדת אחיד", והמחזירה הרי הוא עובר עברה, שמחזיק ידי עוברי עברה. ואם החזירה לקדש את השם, כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה - הרי זה משבח.

ב. במה דברים אמורים שאבדת נכרי מתרת? במקום שאין חשש לחלול השם, אבל במקום שיש חשש לחלול השם, כגון שאבד החפץ לנכרי במקום שרבים יהודים, והוא עלול לחשד שהם גנבוהו ממנו - חייב המוצא להחזיר לנכרי מצד הדין. ובכל מקום מצילים נכסי נכרים מהפסד מפני דרכי שלום אף במקום שאין חשש לחלול השם.

ג. נכרי ששכח כיס מעות בחנות יהודי, ואחר כך בא הנכרי ושאל ליהודי אם מצא את הכיס - מתר ליהודי לשקר ולומר לא מצאתי, כיון שזמן הדין זכה באבדה ושלם היא, ואין בזה אסור של מדבר שקר תרחק, כיון שמתר לשנות מפני השלום, ויש לכך עוד טעמים.

ד. חייב להחזיר אבדת ישראל אף שבעל האבדה רשע ואוכל נבלות לתאבון, אבל אם הוא אוכל נבלות להכעיס, הרי הוא אפיקורוס, והאפיקורסים ועובדי עבודה זרה ומחללי שבת בפרהסייה אסור להחזיר להם אבדה כשם שאסור להחזירה לנכרי. ויש מי שכתב, שאם יש בכך משום קדוש השם, שעל ידי כך יוכל למשכו ליהדות ולהחזירו בתשובה - צריך להחזיר לו את האבדה, ומקיים בזה מצוה.

ה. אבדת ישראל המבטחת בחברת בטוח של נכרים - אף על פי שאם לא ישיב את האבדה לבעליה לא יהיה לבעלים שום הפסד, כיון שחברת הבטוח תשלם לו את כל ההפסד - עם כל זה חייב להחזיר את האבדה, כיון שעדין נחשבת היא לאבדת ישראל, ואין החפץ נעשה של החברה משום קבלת האחריות.

ו. המוצא מציאה במקום שיהודים מצויים שם - חייב להכריז, כיון שלא נתאשו הבעלים. ואפלו בעיר שמצויים שם מחצה ישראלים ומחצה נכרים, או אפלו עיר שרבה נכרים ומצא את האבדה במקום שרב העוברים שם יהודים - חייב להחזיר.

ז. מצא מציאה בעיר שרבה נכרים, או אפלו בעיר שרבה ישראל, ומצא את המציאה במקום שרב העוברים שם נכרים - אינו חייב להחזיר. אף על פי שיודע שמישאל נפלה ויש בה סימן - הרי היא של מוצאה, כיון שודאי הבעלים התיאשו מהאבדה וסבורים הם שהנכרי מצאה ולא יחזירנה. והמדבר הוא באבדה שיש לתלות שידע מיד בנפילתה, וכמו שהתבאר לעיל.

השמירה והטפול באבדה

א. אבדה שנתחייב בה בהשבה ובהכרזה - כל זמן שהיא ברשותו, חייב לטפל בה ולהשתדל בתקנתה שלא תפסיד, וגם לטרח ולהשביחה כדרך שבני אדם מטפלים בשלהם, ואפלו בשבח דבר מועט חייב לטפל בה ולהשביחה.

ב. כל זמן שהאבדה אצלו - אם נגנבה או אבדה, חייב באחריותה, כיון שדינו כשומר שחר בגנבה ואבדה, וכל זה לדעת השלחן ערוך שהספרדים נוהגים כמוהו, אבל יש אומרים שדינו כשומר חנם, ולכן כתבו הפוסקים [להאשפנזים שפוסקים כהרמ"א] שאין מוציאים מיד המחזק.

ג. חייב לטפל באבדה עד שיחזירנה לרשות בעליה במקום המשתמר, אבל אם החזירה למקום שאינו משתמר [כגון לגנה או לחרבה] ואבדה משם - חייב באחריותה. וכשהחזיר למקום שמור אינו חייב להודיע לבעלים שהשיב להם את האבדה, שפיון שהחזיר את האבדה למקום שמור, קיים בזה מצות השבה.

ד. צריך לבדוק את האבדה מזמן לזמן כדי שלא תפסיד. כיצד? מצא בגד של צמר - מנערו אחת לשלושים יום, ולא ינערונו באפן שעלול לבא לידי הפסד.

ה. מצא תפלין - מעריך כמה הן שוות ומקבל על עצמו לשלם את דמיהן, ומניח את התפלין, אם ירצה, כיון שדבר זה מצוי לקנות בכל שעה. וכן המוצא ארבעה מינים בערב ספות ורואה שהבעלים לא באו עד הלילה - מעריך כמה הם שוים ויוצא בהם ידי חובה, שבנדאי נוח לבעלים שיקבלו את דמיהם, כיון שבלאו הכי לאחר ספות לא יהיו שוים כלל.

ו. חפצים שנשארו במקומות צבוריים, כגון מוסד שנשארו שם הרבה ספרים, יכתבו הנהלת המוסד במקום גלוי, שלפי תקנת המוסד, כל מי

שְׁלֹא יָבֵא לְקַחַת חֲפָצָיו עַד זְמַן מְסִיָּם, אִין הַמוֹסֵד אַחֲרָי עֲלֵיהֶם וְהַהֲנִיחָה תִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כְּרָצוֹנָם. וְכֵן בְּגָדִים וְחֲפָצִים שֶׁנִּשְׁאַרוּ בַּמִּקְוָה, יִכְתְּבוּ בַּמָּקוֹם גְּלוּי כְּנֹזֵכַר לְעִיל, וְאִם לֹא בָּאִים לְקַחְתָּם, יִהְיוּ שְׂיָכִים לְהַנְהִילַת הַמִּקְוָה.

סדר ההכרזה והשבת האבדה

א. המוצא אבדה ואינו מכיר את בעליה, מכריז עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ויוכל לפרסם ידי הדבקות מודעות במקומות אלו, וכן במקומות צבוריים, כגון אצל המעליות של הבתים הגדולים וכיוצא בזה, ומכל מקום אינו מחייב לפרסם בעתון ולחייב את המאבד בהוצאות, כיון שהמאבד יכול לטעון כי גם על ידי המודעות האחרות היה יודע מי מצא אבדתו.

ב. כיצד מכריז? מודיע סוג האבדה שמצא. כגון, אם מצא מעות [בתנאים שחייב להחזיר] - מכריז: מטבעות מצאתי. וכן בגד או בהמה או שטרות. ויבא בעל האבדה ויתן סימנים. ואינו מכריז סתם אבדה מצאתי, לפי שצריך לקרב הדבר לבעל האבדה ככל שאפשר, ואין חוששים שמא על ידי כן יבא רמאי שיודע שחברו אבד חפץ כזה ויטען שהוא שלו, כיון שאין מחזירים לו אלא עד שיתן סימנים מבהקים.

ג. אין מחזירים אבדה אלא בסימנים מבהקים, כגון מדה, משקל, מנין או מקום. ואם אומר שיש נקב במקום מסוים - הרי זה סימן מבהק, אבל צבע החפץ אינו סימן. ומי שידוע כרמאי, אין מחזירים לו אפילו בסימנים מבהקים, עד שיביא עדים שהחפץ שלו.

ד. נתן האחד סימנים, ואפלו סימנים מבהקים ביותר, והשני הביא עדים - ינתן לבעל העדים. ואפלו אינם מעידים שנפלה ממנו, אלא שמכירים שהיתה שלו - מחזיקים האבדה בחזקתו ולא חוששים שמא מכר אותה.

ה. סגלה למי שאבדה לו אבדה ולא מוצאה, שיאמר את הקטע המובא במדרש רבה (בראשית נג): "אמר רבי בנימין, הכל בחזקת סומין, עד שבא הקדוש-ברוך-הוא ומאיר את עיניהם, שנאמר: 'ויפקח אלהים את עיניה'".

מספר על הצדיק הירושלמי רבי אריה לוי זצ"ל, שיום אחד נכנס אדם למשרד ישיבץ "עץ חיים" ועמו ספרו "שבועים שנה בירושלים". נכנס רבי אריה לחדר, ראה ספר זה על השלחן והחל לעלל בו, ומצא כי אחד הפרקים מקדש לרבה של ירושלים הרב שמואל סלנט זצ"ל, אותו העריץ מאד. חפץ היה רבי אריה לרכשו ושאל למחירו. השיב לו אותו אדם: שלש לירות. הוציא רבי אריה סכום זה מכיסו ושלם לו.

לימים פתת רבי אריה רגליו וחפש היכן גר אותו אדם, טפס לקומה הרביעית ובא אליו בטרונייה: מדוע בקשת ממני שלש לירות בעד ספרך, ואלו באחת מחנניות הספרים מצאתי ספר זה ולידו פתק כי מחירו הנקוב הוא חמש לירות?..."

השיב לו אותו אדם כי הצדק עמו, ומחירו של הספר אמנם חמש לירות, אולם לבני ישיבה אנכי מעניק הנחה, והמחיר עבורו הוא שלש לירות בלבד.

השיב רבי אריה: אין אני בן ישיבה! אנכי עובד רק כ"מלמד" בישיבת "עץ חיים". ועמד בתקף על כך שישלם ההפרש במחיר... (איש צדיק היה)

הידעת!?

אסור לעשות פעולה להטעות את השני, כגון לפתח בקבוק יין, כשחברך חושב שהנך פותח את הבקבוק במיוחד עבורו, ובאמת היית בין כה פותחו לצרכך.

הידעת!?

אסור להפציר בחברך שישעך אצלך כשיודע אתה שבוודאי לא ישעך אצלך [אבל בלא הפצרה מתר לומר פעם או שתים אף על פי שיודע שלא יאכל עמו, שזהו מדרך הכבוד]. (בן איש חי, ש"ר, תצא)

הידעת!?

אסור ללבש בגדי חיל כדי שיוקל עליו עצירת "טרמפ".

הידעת!?

אסור להבטיח הבטחות לבוחריו פשאיןד חושב לקימן - מלבד אסור השקר שבדבר.

אולי טועים בי בני אדם...

רב גדול נקרה פעם לביתו של רבי ישראל סלנטר, הזמינו רבי ישראל לטעם דבר מה, והוסיף שהמאכל פשר בלי חשש. תמה האורח ולא הבין פשר דבריו, ורבי ישראל הסביר לו, כי לגביו עצמו יוכל להיות כי המאכל אינו פשר פאשר הוא נהנה משל אחרים - משל הנדיב שתמד בו, פידוע, ואולי הם טועים בו ומעריכים אותו יותר מערכו, והרי זה מתנת טעות והוא גזל בגדו, אבל לגבי האורח אין כל חשש ופקפוק, שכן הוא כבר קנה בשנוי רשות, והרי הוא מאכל פשר לכל הדעות.

מי שהכיר את רבי ישראל, יודע היה שלא היה נוהג בבדיחות במקום שלא ראה תועלת, ובנדאי באמת נקף החשש בלבו שאולי יש בממונו ספק גזל. (תנועת המוסר, ח"א עמ' 352)

הידעת?!

לבקש תרומות עבור נצרכים ולתאר את מצבם באפן חמור יותר ממה שהיא באמת כדי לשכנע את הנותן - יש בזה משום גנבת דעת, ואולי גם כן גזל, כיון שהנותן נותן על דעת כונה מסוימת דוקא.

הידעת?!

אסור להשתמש בתעודת זכאות של מישהו אחר, כגון בפנקס קפת חולים של אחר וכדומה, ואף שהנדג גם חבר של אותה זכאות, משום גנבת דעת. ואם אינד חבר לאותה זכאות ומשתמש בשל חברד, כגון פרטיס קניה במקום המיעד לחילים וכדומה, או לבישת בגדי חיל לזכיות מסומות - גם בזה יש משום גזל גמור.

אין לעשות "חמרות" על חשבון הזולת

לרבי ישראל מסלנט נזדמן פעם לנסע לאחד ממקומות המרפא שבגרמניה עם רב גדול אחד. בדרך נגש רבי ישראל למזנון באחת

התחנות וקנה לחמניות לארוחת הבקר. הרב ההוא - שהצטייד לכל ימי הנסיעה בלחם, שכבר הספיק להתניבש ולהתקלקל, כדי שלא יתגאל בפת עכורים - תמה מאד על רבי ישראל שאיננו נזהר בכך.

רבי ישראל באר לו, שהוא נוסע למקום ההבראה על חשבון ידידו שנתן לו את הכסף בתנאי מפרש שיעזב את כל החמרות המפריעות את הבראתו כדי שיוכל לשוב לאיתנו. אם יתנהג גם הוא כאותו רב להכין לו צדה מהבית - יסתג מאכילה פת פלטר שאינה אלא חמרה יתרה, אבל לעמת זה יתפטם במזונות מקלקלים ויעבר על אסור גזל וגנבת דעת.
(תנועת המוסר, ח"א עמ' 359)

על פחות משנה פרוטה!

רבי שמחה זיסל מקלם היה נוסע להתרים עבור הישיבה. אף שעשה זאת שלא על מנת לקבל פרס - הוצאות הנסיעה היו על חשבון הישיבה. פעם אחת, כשחזר, נכנס למשרד והגיש דין וחשבון, עמו הגיש חצי סיגריה שנשארה אצלו בגמר פעלתו והחזירה למשרד.

הידעת!?

אסור לשאל מוכר מחירו של חפץ מסים כשאין בדעתך לקנותו, כיון שהנך גונב את דעתו בחשבוו שהתענינותך על מנת לקנות, אלא אם כן שואל אתה על מנת לדעת אצל מי נתן להשיג חפץ זה זול יותר, וכל שכן אם טועם אתה ממצרכי המזון ואין בדעתך לקנות - בכך יש בנוסף גם אסור גזל, ואף שטועם דבר מועט. (בן איש חי, כי תצא, ש"ר)

הידעת!?

אסור להראות חבה יתרה לחברו כשאין פיו ולבו שוים, משום גנבת דעת.

הידעת!?

פעמים מצוי שבא אורח בשעה שמהנה מעמסה על בני הבית, וכשעומד לצאת - לשמחתם - אומרים לו מצד הנימוס: למה אתה ממהר? שב עוד קצת... וזהו אסור משום גנבת דעת.

מספר על הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל שמסר שעור בשנת תשמ"ה ביום הזכרון של ה"חזון איש" זצ"ל, והנה כמה זמים לאחר

השעור אמר לרב אחד בזה הלשון: "יש לי צער ועגמת נפש, כי הנה בשעור הבאתי קשיה מה'ברכי יוסף' בהלכות תפילין, ואני הגעתי ל'ברכי יוסף' הנה מגליון רבי עקיבא איגר על הרמב"ם בהלכות יום הכפורים שמצין ל'ברכי יוסף' זה, וכשאמרתי את השעור, שכחתי לומר שה'ברכי יוסף' ידוע לי מרבי עקיבא איגר, וזה גנבת דעת - שהשומעים יחשבו אותי לבכי ב'ברכי יוסף'... רציתי לומר שרבי עקיבא איגר מצין ל'ברכי יוסף', אבל מה אעשה שאני זקן ושוכח... (פניני רבנו הקהלות יעקב עמי' צג)

* * *

יהודי מעיר סלונים דליטא קנה מאציל בעל האחזה המקומי 28 כפרות דבש במחיר חמש רובל כל כפר. בבוא הסוחר הביתה, שקל את הדבש, ומצא שמשקלו 38 כפר. גמר בלבו לנסע חזרה אל הגוי בעל האחזה ולשלם לו בעד הדבש העדף אשר מצא. בבואו אל האציל גלה לו כי בטעות נתן לו עדף של דבש, ותחת 28 כפר מצא 38, ומיד הושיט לו היהודי את תרת הכסף סך חמשים רובל. השתומם האציל הגוי להוכח ב'שרו של היהודי, ויאמר: עתה הנני רואה בעליל כי אף לשוא יבקשו שונאי היהודים תואנות ועלילות רשע עליכם לבזותכם ולהשמיצכם כי אף מרמה ועשק אתם אוהבים."

המשיך האציל לחקר את הרובל על מצבו הפלפלי. ספר לו היהודי כי מצבו בפעמד הבינוני, והוא שמח בחלקו על אף שאין לו דירה משלו. כשמע האציל כן, פנה ואמר לו: "אם כן, אפוא, יהודי כשר, בנה לך בית, ואני אצנה לך לכת למענד עצים די הצורך מהיער שלי. אל תחסד בזה. תקים לך על חשבונני בגן גדול ורחב לבל תאלץ לנוע מדי שנה בשנה להחליף דירה בשכירות."

"ועתה, "סיים האציל, "את חמשים הרובל, העדף שהשבתי לי עבור הדבש, הנני מחזיר לך במתנה גמורה לאות על ישרך, והיום אציג אותך לאות ולמופת בפני ידידי בעלי האחזות אשר יבאו אל ביתי אל המשפחה אשר הכנתי להם, למען יאמינו כי היהודים אנשים כנים וישרים המה, ולא יוסיפו להאמין לשקרם המופיעים בכתבי העת האנטישמיים."

(הזהרו בממון חבריכם, עמי' שעה)

פרק ו - הונאת גוי

הידעת!?

אסור גזלה הנו בין מיהודי בין מגוי, בין מגדול בין מקטן, ואף אם צערך הגוי - אסור לגנב ממנו. (בן איש חי)

ואפלו לגנב דעתו של גוי אסור, כגון לומר לו על דבר פגום שהוא שלם, או למכר לו בהמה טרפה ולומר לו שנשחטה.

הידעת!?

אסור להטעות גוי בחשבון. וגוי שטעה מעצמו בחשבון לרעתו - אינך חייב להעמידו על טעותו, אמנם כשיתכן שיצא מכך חלול ה' באפן שירגיש בכך לבסוף - אסור, אולם מתר למכר לו חפץ במחיר יקר מהרגיל.

גזל הגוי אסור - ולא משתלים!

מובא בתנא דבי אליהו שספר אליהו הנביא: מעשה באחד שספר לי שעשה עולה לגוי במדידת התמרים שמכר לו, ואחר כך קנה בכל המעות שמו, ונשבר הכד ונשפך השמן. ואמרתי: ברוך המקום, שאין לפנינו משוא פנים, והכתוב אומר "לא תגנב", וגזל הגוי אסור. עד כאן.

ואני כותב זאת לדורות, שראיתי רבים גדלו והעשירו מטעות שהטעו את הגוים ולא הצליחו, ונרדו נכסיהם לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה. (רבי משה רבקש, באר הגולה - חו"מ סי שמח)

וכתב ה"בן איש חי" (כי תצא ט): הגזל מהגוי גורם שהשר של הגוים בשמים יגנב ויגזל שפע קדשה הראוי לשפע לישראל - מדה כנגד מדה.

* * *

פעם עזב ה"חפץ חיים" את ביתו לזמן דוע, וישב ללמד בפרישות בעיר הסמוכה וסלישוק. פעם נזדקק לעגלונים של ראדיו ובקש מהם למסר מכתב דחוף לאשתו. העגלונים, שהיו סקרנים, פתחו את המכתב, ומה השתוממו לקרא בו, שהוא מזהיר את אשתו שלא תתן את פרטה לצאת ביום השוק לרחובות העיר, כי ביום זה עוברות הרבה עגלות של נכרים, והפרה עלולה לסחב מהן קצת תבן או קש, והיות שבו נח אינו מוחל אף על פחות משנה פרוטה - כשלו בזה בעון גזל. (תנועת המוסר, ח"ד עמ' 107)

הידעת!?

בְּכֹל אֲסוּר לְגַב דַּעַת הַגּוֹי הוּא - שְׂאֵסוּר לְקַלֵּל אֶת הַגּוֹי בְּשִׁפְתָּי כְּשֶׁהוּא
חֹשֵׁב שֶׁהֵנָּה מְבָרְכוֹ, וְכִגּוֹן שֶׁהַגּוֹי מִתְעַטֵּשׁ וְהֵנָּה מְקַלְלוֹ - וְהוּא בְּמַחְשָׁבָה
שֶׁהֵנָּה מְבָרְכוֹ. (ספר חסידים)

פרק ז - מקח וממכר

הַדַּעַת?!?

אֲסוּר לְמַכֵּר דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ פֶּגַם מְבַלֵּי לְהוֹדִיעַ לְקוֹנֵה עַל הַמְצָאוֹת הַפֶּגַם, אִם
עַל פִּי שֶׁהֵנָּה מוֹכְרוֹ בְּמַחִיר הַשְּׂוֹה לְעַרְפוֹ אַחַר הַפֶּגַם. וְאִם מְכַרְתָּ חֶפֶץ
שֶׁכֵּזָה, עָלֶיךָ לְהַחְזִיר לְקוֹנֵה אֶת דָּמָיו, וְאִם שֶׁהַשְּׂוֹה בּוֹ כְּדָרְךָ
הַמְשֻׁתָּמְשִׁים. וּמֵהוּ נֶחֱשֵׁב לְפֶגַם? כֹּל שֶׁמְקַפִּידִים בְּנֵי אָדָם לְבַלְתֵּי לְקַנּוֹת
חֶפֶץ עִם פֶּגַם כֵּזָה. (חומ"מ סי' רל"ז סעי' יג-יד)

הַדַּעַת?!?

אֲסוּר לְצַבֵּעַ כְּלִים יְשָׁנִים שֶׁיֵּרְאוּ כְּחֻדָּשִׁים. כְּמוֹ כֵן אֲסוּר לְעַרְבַּ מְעַט סְחוּרָה
מְשֻׁבָּחַת בְּסְחוּרָה גְרוּעָה כְּדִי שֶׁתִּרְאֶה כָּל הַסְחוּרָה מְשֻׁבָּחַת.
וּבִדְאִי שֶׁצָּרִיךָ בְּעַל חֲנוּת מְצָרְכִי מְזוֹן לְהַמְנִיעַ מִלְמַכֵּר סְחוּרָה יְשָׁנָה בְּתוֹרַת
חֻדָּשָׁה.

הַדַּעַת?!?

אֲסוּר לְהַפְקִיעַ שְׁעָרִים, כְּלוֹמַר, לְמַכֵּר בְּמַחִיר הַעוֹלָה עַל הַמַּחִיר הַמְקַבֵּל.
(שו"ע סי' רכ"ז סעי' כ"א)

רְאוּ בְּרִיָּה שֶׁבְּרַאתִי בְּעוֹלָמִי!

סֵפֶר רַבִּי שְׁלוֹם מְרַדְּכֵי הַכֹּהֵן שֶׁבְּדָרוֹן זַ"ל עַל רַבּוֹ רַבִּי אֶלְיָהוּ הַכֹּהֵן
דוֹשְׁנִיצַר זַ"ל, ר"מ וּמְשַׁפִּיעַ רוּחֲנֵי בִישׁוּבַת פְּתַח תְּקוּנָה, אֲשֶׁר זְהִירוֹתוֹ
וְדַקְדוּקָיו בְּעִנְיָנִים שֶׁבִּין אָדָם לְחֵבְרוֹ בְּכֹל וּבְמַלְי דְּנִזְיָקִין וְחֻרְדַּת גְּזֵל

בפרט היו למעלה מהשגת אנוש, כי היה לו בן בשם ר' אשר שנסע לאמריקה והשאיר לאביו פרדס ברמת השרון. עברה אז תקופה קשה על הפרדסנים עקב משבר חמור במסחר התפוזים, כך שהגיע המצב שההוצאה היתה יתרה על ההכנסה. הצרף אפוא רבי אליהו להכנס בחובות כדי לקיים את האילנות. לבו היה דוה על החובות העולים וגדלים ועל המצב ביש אליו נקלע - דבר הנוגד את השקפת עולמו. נוסף לכך לבו היה דואג וחרד שלא יעזב את העולם הזה עם חובות ויהיה, חלילה, בכלל "לוה רשע ולא ישלם". הוא הרבה בתפלות ושפד שיחו לפני ה', וגם היה מבקש מכל מכיר שפגש שיתפלל עליו שיזכה להפטר מן הפרדס, למכרה ולפרע כל חובותיו.

אחד מתלמידיו, שנעשה לאחר נשואיו מתנדב דירות ומגרשים, חפש ומצא יהודי אמריקאי שרצה לקנות פרדס. הוא הפגיש את ר' אליהו עמו, ויחדו נסעו שלשתם לרמת השרון. באוטובוס ישב ר' אליהו ליד הקונה ושוחח עמו: "הרי הכתוב אומר 'ולא תוננו איש את עמיתו', לכן חובה עלי למנות כל החסרונות שנמצאים בפרדס שלי: אילן אחד נתגלו בו תולעים; אילן שני נתמעטו פרותיו; אילן שלישי יבש וכדומה... ועתה, דע לך, יקירי: בגמרא אמרו, הרוצה לאבד מעותיו ישכר פועלים ואל ישב עמהם (ב"ב כט, ג). כלל זה נאמר בכל מצב, קל וחמור בפרדסי שיש בו כל כך הרבה 'חסרונות'. לכן אני מודיעך: אם לא תוכל אתה בעצמך לעבדה, הרי אתה מניח מעותיך על קרן הצבי..."

הקונה שמע בסבלנות כל הדברים, ושתק כאומר: "ויהי מה - אני קונה!"

כשהגיע האוטובוס לרמת השרון, הלכו לפרדס. התחיל ר' אליהו להראות לקונה את כל החסרונות שמנה, כי הרי אינה דומה שמיעה לראיה... והצביע לו: הנה העץ המתלע, הנה העץ היבש, כאן יש בור וכו'. הלה עמד בשתיקתו ואינו זז מעמדו. הוא מוכן לקנות!

לפתע נעצר האיש ולגם נזל מתוך צנצנת שהוציא מכיסו. נתר ר' אליהו ממקומו ושאלו מה קרה. ויען הקונה: "רבי, אל בהלה. היות ויש לי לב חלש, נתן לי הרופא תרופה לגמעה מדי זמן מסים."

- - - רק יצאו הדברים מפי האיש, מיד בטל ר' אליהו את המקח, בהפטירו: "הקדוש-ברוך-הוא ישלח לך רפואה שלמה במהרה, אבל אני את פרדסי לא אוכל למכר לך בשום פנים ואופן!"

כאן פקעה סבלנותו של הקונה, וטען: "מה אכפת לך, רבי? אני מסכים לקנות הפרדס! אוכלם ר' אליהו לא נסוג בו, ויאמר לו: 'וכי בשביל שאתה לא מבין שמקח זה לא טוב עבורך, המתר לי להונות אותך? הרי אמרתי לך כי הרוצה לאבד מעותיו ישכר פועלים ואל ישב עמהם, אם כן, כיצד יוכל אדם בעל לב חלש לטפל בעצמו עם פרדס קשה כשלי? לא ולא! את הפרדס לא אמכר לך!"

מיד פנה הלה והלך לו, וחזר לפתח תקוה.

יש לשער, כי באותה שעה שנשא ונתן רבי אליהו במכירת הפרדס, כנס הקדוש-ברוך-הוא את פמליא של מעלה, והצביע להם לאמר: ראו בריה שבראתי בעולמי! הכל עמלים להשביח מקחם, ומתירים לעצמם להונות ולרמות ובלבד שהונם יגדל ויפרך, ואלו עבדי אליהו אהובי - הבן אנוש הוא, או מלאך? "לית דין בר אינש. איכא דאמרי: כגון דין בר אינש!"

פרק ח - מעביד ופועליו

על שתי פרוטות!

מעשה היה בזמן האר"י ז"ל שבא אליו רבי אברהם גלאנטי ז"ל לבקש מִפְּנֵי תַקוּן לְנַפְשׁוֹ. תַּמָּה הִרְבַּ הָאֶר"י וְאָמַר: כִּיצַד רַב גְּדוֹל כְּמוֹ רַבִּי אֲבָרְהָם מִבְּקֵשׁ מִמֶּנִּי תַקוּן? אָמַר לוֹ רַבִּי אֲבָרְהָם: יִסְתַּכֵּל נָא מִרְבֵּי מִצְחֵי וַיִּרְאֶה אִם רְשׁוּם בִּי שְׁמֵךְ עוֹן, וְאִם יִרְאֶה שְׁיֵשׁ, אָנִי מִשְׁבִּיעוּ בְּשֵׁם הַקָּדוֹשׁ שְׂיֵאמַר לִי מֵהוּ. נִסְתַּכֵּל הָאֶר"י ז"ל בְּמִצְחוֹ וְאָמַר לוֹ: רוֹאֶה אָנִי רְשׁוּם בְּמִצְחוֹ שְׁמֵךְ גָּזַל. נִשְׁתַּוְּמַם רַבִּי אֲבָרְהָם וְאָמַר: אִם יֵשׁ בִּי עוֹן גָּזַל, אָנֹכִי אָנִי בָּא?! וְכֵן הִלְךְ לְבֵיתוֹ אֲבֵל וְעָצוּב, לְבֵשׁ שֶׁקַּ וְאָפֵר וְקָרָא לְכָל הַפּוֹעֲלִים שֶׁהָיוּ אוֹרְגִים בְּשִׁבְלֵי בְּגָדִים.

כְּשֶׁרָאוּ הַפּוֹעֲלִים אֶת הַרְבַּ חֲגוּר בְּשֶׁקַּ וְאָפֵר, נִשְׁתַּוְּמַמוּ. אָמַר לָהֶם: דַּעוּ שְׂאֵנִי בְּשֶׁר וְדַם, וְאִינִי רוֹצֶה לְכַנֵּס לְגִיחֵנָם עַל יְדֵי עֲצָמִי, וְלָכֵן מִכָּאן וְאֵילָךְ - אִם תִּדְקְדְּקוּ הַרְבֵּה בְּשִׁכְרָכֶם לְהוֹצִיא מִמֶּנִּי עַד סוֹף הַפְּרוּטָה הָאֲחֵרוֹנָה - הִנֵּה מֵה טוֹב, וְאִם לֹא - לָכוּ לְשָׁלוֹם וְאִינִי רוֹצֶה שְׁתַּעַבְדוּ עוֹד לְמַעֲנִי. אָמְרוּ לוֹ הַפּוֹעֲלִים: אֵיזָה חֲשָׁבוֹן יֵשׁ לָנוּ לַעֲשׂוֹת? שֶׁהָרִי מִן הַיּוֹם שֶׁנִּכְנַסְנוּ לְמִלְאכָה רָאִינוּ בְּרַכָּה בְּכֶסֶף שֶׁלְקַחְנוּ מִיָּדָךְ וַיֵּשׁ לָנוּ לְאֹכַל וְלְחֶסֶד, וְאִין בִּינֵינוּ אֶחָד שֶׁעָשָׂה חֲשָׁבוֹן מִמֶּה שֶׁנִּתְּתָה וּמִן הַמִּלְאכָה שֶׁעָשִׂינוּ. אָמַר הַרְבַּ: אַכּוּ נוֹדַע הַדָּבָר, זֶהוּ מְכַשׁוֹל הַגָּזַל שְׁיֵשׁ בְּיָדֵי, כִּי לֹא עָשִׂינוּ חֲשָׁבוֹן עַל הַכֶּסֶף שֶׁאִנִּי חַיֵּב לָכֶם, וְעַתָּה הִנֵּה אֲשִׁים כֶּסֶף בְּפִנְיֵכֶם וְכָל אֶחָד יִקַּח כִּפְתָּה שְׂרוּצָה, וְתִמְחַלוּ עַל כָּל מֵה שֶׁעָבַר בִּינֵינוּ. וְרַבִּי אֲבָרְהָם שֶׁסָּף בְּפִנְיֵהֶם, וְלֹא רָצָה אֶחָד מֵהֶם לְקַחְתָּ אֶפְלוֹ פְּרוּטָה אֶחָת, חוּץ מֵאִשָּׁה אֶחָת שֶׁהוֹשִׁיטָה יָדָהּ וְלָקַחָה שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת, וְכָלֶם עָנוּ וְאָמְרוּ: אָנוּ מוֹחֲלִים לָךְ בְּמַחִילָה גְּמוּרָה עַד סוֹף פְּרוּטָה אֲחֵרוֹנָה.

עַמַּד הַרְבַּ וְהִלְךְ לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל הָאֶר"י. יָצָא הָאֶר"י לְקַרְאָתוֹ וְאָמַר לוֹ: הֵאֵם נִצְטַעַר מִרְבֵּי אֲוֹתוֹ צַעַר עַל סִפְקַ הַגָּזַל שֶׁרָאִיתִי רְשׁוּם בְּמִצְחוֹ? אָמַר לוֹ רַבִּי אֲבָרְהָם: וְכִי קַל הַדָּבָר אֲסוּר סִפְקַ גָּזַל? עֲכָשׁוּ רוֹצֶה אָנִי שְׁיָשׁוּב וְיִסְתַּכֵּל בְּמִצְחֵי אִם עֲדוֹן רְשׁוּם הַסִּימָן. נִסְתַּכֵּל הָאֶר"י בְּמִצְחוֹ וְאָמַר: עֲכָשׁוּ אִינִי רוֹאֶה כָּל סִימָן.

אז גלה לו האר"י, שספק הגזל שהיה בידו היו שתי הפרוטות שהושיטה
האשה ולקחה, והעון היה, שהאשה הזאת הייתה האורגת הממחית בין
כלם והיה מגיע לה יותר שכר, אף לקחה בשוה עם כלם, ולכן דקדקו עמו
בשמים ורשמו על מצחו הסימן הנ"ל, שלא היה הגון מה שעשה.

ויתבונן האדם בספור זה וילמד לקח, שעבור ענין כזה שהיה צריך לשלם
לפועלת שכר יותר מאחרים נרשם במצחו עון הגזל, על אחת כמה וכמה
למי שיש בידו כספו של חברו שגזלו או רמהו או אנה אותו בעסקו,
שבודאי רשומים במצחו עונות הרבה, וכיצד ישא פניו ביום הכפורים
לסלח לו ולכתבו בספר החיים. (מעם לועז ויקרא, עמי רפט)

הידעת!?

פועל חיב לעשות מלאכתו באמונה ולא להתבטל ממלאכתו, וכמו כן
לדקדק על זמני עבודתו. (שו"ע שלז סעי' כ)

הידעת!?

אסור לאדם לדבר עם מלמדי תינוקות או עם פועלים בשעת מלאכתם,
כיון שמחמת הבושה מהאדם המדבר עמם יבטלו ממלאכת בעל הבית,
וכל שכן שמעצמם אסורים המה לפטפט ולהעביר זמנם לבטלה, כי זהו
גזל גמור ממלאכת בעל הבית.

הידעת!?

אסור לפועל העובד ביום לעיף את עצמו בליילה במלאכה אחרת, כי אז
ימעט ביום ממלאכת בעל הבית. וכמו כן אסור לו להרעוב ולסגף עצמו,
כיון שבכך מחליש את כחו וממעט במלאכת בעל הבית. (שו"ע סעי' יט)

הידעת!?

מלמד תינוקות של בית רבן שמניח התלמידים ויוצא, או שעושה מלאכה
אחרת ומתרשל במלמדותו, הרי זה עושה מלאכת ה' רמיה. (שו"ע יו"ד סי'
רמה סעי' יז)

מעשה מהגאון רבי ישראל סלנט שבא אליו חזן אחד לפני ימים נוראים ושאל במה עליו להתחזק לקראת חזנותו בזמנים נוראים כדי שתפלתו תעלה לשמי מרומים, וענה לו: דבר ראשון - לשנון את הפיוטים לאמרם בחזנות הראויה כדי שלא תפשל בגזל הצבור שסמך אותך לחזן.

הידעת!?

אם הנך עובד במקום שהעבודה שם בדברים סודיים או שמשתמשים שם במכשירים סודיים, או הנך עובד בעבודה שהיא אמצאתו של בעל הבית שלך - אסור לך להעתיק לעצמך או לאחרים את סוד העבודה, כיון שזהו גזל מעבידך, שהרי מקפיד הוא על דברים אלו שלא לגלותם. (הבית היהודי, "שבת הלוי")

הידעת!?

כל הכובש [המעכב] שכר פועלו ואינו רוצה לשלם לו עבור עבודתו כאילו נוטל את נשמתו, ועובר על חמשה לאוין ועשה. (שו"ע סי' שלט סעי' ב)

שכר שכיר בזמנו עד היכן?

מספר על הצדיק רבי ישראל מאיר הכהן מראדין זצ"ל, בעל ה"חפץ חיים", שהתכונן לנסע אל העיר הגדולה ורשה. מרחק רב הפסיק בין ראדין לורשה, והנסיעה הייתה קשה וכרוכה בסכנות, כי היה זה יום של שג. לא נפלא אפוא, כי בביתו של ה"חפץ חיים" שררה תכונה גדולה בטרים יצא לדרך.

ולפתע נקרע מעיל הפרוה של ה"חפץ חיים". שלחה הרבנית את אחד הילדים אל החיט בבקשה שיתקנו מיד. הזדרז החיט במלאכתו, וכעבר זמן קצר שב הילד הביתה והגיש את המעיל לאביו.

לבש ה"חפץ חיים" את מעילו, נפרד מעל בני ביתו ויצא לדרך. הוא שכר עגלה רתומה לסוס, והטלטל בדרך המשלגת אל תחנת הרקבת לורשה שבפנינה הסמוכה. סוף סוף הגיעה העגלה אל בית הנתיבות, ולפתע שמע גרשון העגלון את ה"חפץ חיים" אומר: "הבה ונשוב לראדין!"

"מדוע?" התפלא העגלון, "לאחר הדרך המינגעת - לחזור! הן הרקבת לורשה עומדת לצאת לדרך!"

השיב לו ה"חפץ חיים": "שכחתי לשלם לחיט את שכרו עבור תקונו המעיל. נחזור אפוא לראדין, כי עלי לשלם לחיט עוד היום, בטרים תשקע

השָׁמֵשׁ. הוּ תוֹרַתְנוּ הַקְדוּשָׁה מְחַיֶּבֶת לְשֵׁלֵם לַפּוֹעֵל אֶת שְׂכָרוֹ בְּיוֹם עֲבוֹדָתוֹ,
וְכִי לֹא נֶאֱמַר 'בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ!'

"אִם כֹּה, " הִצִּיעַ גְּרִשׁוֹן הָעֵגְלוֹן, "יִמְשִׁיךְ הָרֵב אֶל הַרְכָּבָת, וְאֵלּוֹ אֲנִי אָשׁוּב
לְרֹאדִין וְאֶהְיֶה שְׁלִיחוֹ לְשֵׁלֵם לַחֵיטָא אֶת שְׂכָרוֹ. " אָךְ הִ'חֲפָץ חַיִּים" בְּקֶשׁ
לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה בְּעֶצְמוֹ. לֹא נוֹתֵר לוֹ לְעֵגְלוֹן אֲלֵא לְהַפְנוֹת אֶת הָעֵגְלָה
לְכוּוֹן הַנֶּגְדִי וְלָשׁוּב לְרֹאדִין, כִּדִּי שְׂיֻכַּל הָרֵב לְקַיֵּם מִצְוֹת "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן
שְׂכָרוֹ". (מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים)

הִזְדַּעַתְ!?

גַּם אִם הַשְּׂכִיר קָטָן, עוֹבֵר הַמְשָׁכִיר עַל אֲסוּר הַלְנַת שְׂכִיר, וְכָל שָׁכֵן אִם
מַעֲבֵב לְגַמְרֵי מְלִשְׁלָם לוֹ. וְלָכֵן, אוֹתָם אֲנִישִׁים הַמְשַׁתְּמָשִׁים בְּקָטָן
בְּאִיזוֹשְׁהֵי עֲבוֹדָה וּמְבַטְיָחִים לוֹ שְׂכָר וְלֹא נוֹתְנִים לוֹ - עוֹבְרִים בְּכָל אֲסוּרֵי
הַלְנַת שְׂכָר. (הַבֵּית הַיְהוּדִי, מֵהַפּוֹסְקִים)

הִזְדַּעַתְ!?

שְׂכִיר יוֹמֵי הַמְסַיִם עֲבוֹדָתוֹ בְּיוֹם, אֲסוּר לְעַכֵּב שְׂכָרוֹ אֶפְלוּ עַד הַלַּיְלָה, וְחַיֵּב
מַעֲבִידוֹ לְשֵׁלֵם לוֹ שְׂכָרוֹ בְּיוֹם קִדְּם שֶׁתִּשְׁקַע הַחֲמָה. וְאִם עוֹבֵד בְּיוֹם וְגוֹמֵר
בַּלַּיְלָה - זְמַן תִּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל הַלַּיְלָה קִדְּם אוֹר הַבֶּקֶר.

וְכֵן שְׂכִיר שְׁעוֹת - אִם סַיִם עֲבוֹדָתוֹ בְּיוֹם, זְמַן תִּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם,
וְאִם סַיִם עֲבוֹדָתוֹ בַּלַּיְלָה, זְמַן תִּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

שְׂכִיר שְׁבוּעָה אוֹ חֹדֶשׁ, כְּשֵׁסַיִם עֲבוֹדָתוֹ הַשְּׁבוּעִית אוֹ הַחֹדֶשִׁית - אִם סַיִם
בְּיוֹם, זְמַן תִּשְׁלוּם כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְאִם סַיִמָּה בַּלַּיְלָה, זְמַן תִּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ
כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

וְכִמוֹ כֵּן כָּל שְׂכִיר, וְאֶפְלוּ שֶׁשְׂכָרוֹ לְעֵשׂוֹת לוֹ מְלֶאכֶה קְלָה וּפְשׁוּטָה בְּשׁוּי
פְּרוּטָה - דִּין שְׂכִיר יֵשׁ לוֹ, וְאִם סַיִמָּה בְּיוֹם - זְמַן תִּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל אוֹתוֹ
הַיּוֹם, וְאִם בַּלַּיְלָה - זְמַן תִּשְׁלוּם שְׂכָרוֹ כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה.

תִּשְׁלוּם בְּשָׁק מִזְמַן דִּינֵנוּ כְּתִשְׁלוּם בְּזַמְנוֹ, אוּלָם לֹא כֵן הַדָּבָר בְּשָׁק דְּחוּי.
(הַבֵּית הַיְהוּדִי)

הִזְדַּעַתְ!?

אסור הלנת שכר חל גם על כל בעל מלאכה בקבלנות, כגון חיט שסים מלאכתו בתקון הפגד והחזירו לבעל הבית, אזי, אם החזירו לידי בעל הבית ביום - חיב שישלם לו באותו יום.

הידעת!?

כל דין אסור הלנת שכר שכיר אינו אלא כשתבע הפועל שכרו, וכן דוקא כשיש למעביד מעות לשלם לפועל, אולם אם חסר אחד מתנאים אלו, וכגון שהפועל לא תבע שכרו או שאין למעביד מעות כרגע, אינו עובר באסור הלנת שכר. (בן איש חי, כי תבא, ש"ר)

הידעת!?

האר"י הקדוש לא היה מתפלל תפלת מנחה טרם שלם שכר שכיר, ובזמן שלא היו לו מעות, התחסד והיה לווה מעות מאחרים ומשלם לפועל.

מספר על האדמו"ר מסאטמר, רבי יואל טייטלבוים זצ"ל, שפעם לפני התחלת תפלת מנחה שאל איפה "הבעל מלאכה" וצוה להביאו מייד. מה היה? אותו היום הזמינו כנגר לביתו לתקן את הספסלים שהיו שבורים. הנגר רבי אברהם מן עבד כל היום בתקון הספסלים, ולפנות ערב חזר לביתו. צוה הרב להביאו ושלם לו שכרו למען לא להליו פעלת שכיר, ואחר כך התפלל מנחה. (עולמות שחרבו)

פרק ט - נזיקין

הידעת!?

אסור להזיק ממון חברו. ואם הזיקו - אף שלא נהנה מאותו הזק - חיב לשלם נזק שלם, בין שזגג בין אנוס, וכגון שנפל ובנפילתו הזיק לאחרים,

שְׁשִׁבֵר כְּלִיָּהֶם אוֹ שְׁאָר נְזֶק, וְאִסוּר לְהִזִּיק אִף כְּשֶׁבִדְעָתוֹ לְשֵׁלֵם אֶת הַנֶּזֶק.
(שו"ע, חו"מ, סי' שעח סעי' א')

הִדְעָתָּ?!?

גַּם מְמוֹנָד שְׁלָף אִסוּר לָד לְהִזִּיק. לָכֵן, הַמְשַׁבֵּר כְּלִי אוֹ קוֹרַע בְּגָד אוֹ זוֹרֵק
וּמֵאֲבָד מֵאֲכָל וּמִשְׁקָה אוֹ מִמַּאֲסָם, וְכֵן הַמְקַלְקֵל שְׁאָר כָּל דָּבָר שֶׁהֵיָה רְאוּי
שִׁיָּהֲנוּ בוֹ בְּנֵי אָדָם אַחֲרָיִם, עוֹבֵר מִשׁוּם "לֹא תִשְׁחִית" (קשו"ע)

הִדְעָתָּ?!?

אִסוּר לְגַדֵּל כְּלָב רָע בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אֲלֵא אִם כֵּן קָשׁוּר הוּא בְּשִׁלְשָׁלוֹת, וְעַל
כָּל פְּנִיָּם, עֵצָם הַחֲזָקֵת כְּלָב בְּתוֹךְ הַבַּיִת הוּא מַעֲשֵׂה רִיקִים וְשִׁפְלֵי בְּנֵי אָדָם.
(הבית היהודי)

הִדְעָתָּ?!?

אִסוּר חֲמוּר הוּא לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ, וְכָל הַמְרִים יָד עַל חֲבֵרוֹ - אֲפִלוּ שְׁלֹא
הִכְהוּ נִקְרָא "רָשָׁע", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ, הַסּוֹטֵר לְחֲבֵרוֹ כְּסוֹטֵר לְשִׁכְיָנָה, חֵס
וְחִלִּילָהּ, וְכָל שְׂכָן הַמִּכָּה אֶת אִשְׁתּוֹ שְׁעוֹנוֹ גָּדוֹל לְמַאֲד. וְאִין הַבְּדֵל בֵּין
הַמִּכָּה לְגָדוֹל אוֹ לְיָלֵד קֶטָן, אֲלֵא אִם כֵּן מִתְכַּוֵּן הָאֵב לְחַנּוּךְ אֶת בְּנוֹ וְהִרְב
אֶת תַּלְמִידוֹ, וְגַם אִז לֹא יִכְנוּ בְּאֲכָזְרִיּוֹת.

הִדְעָתָּ?!?

הַמִּכָּה עַל יְדֵי חֲבֵרוֹ יָכוֹל לְהַצִּיל עֲצָמוֹ בְּהַכָּאתוֹ חֲזָרָה אֶת מִכְהוֹ, וְדוֹקָא
כְּשֶׁאִינוּ יָכוֹל לְהַצִּיל אֶת עֲצָמוֹ בְּאִפְּן אַחֵר. וְאִם יָכוֹל לְהַצִּיל עֲצָמוֹ בְּהַכָּאָה
מוֹעֲטָת - אִסוּר לְהַכּוֹתוֹ יוֹתֵר. וְכֵן הַרְוָאָה אַחַד הַמִּכָּה אֶת חֲבֵרוֹ, יָכוֹל
לְהַכּוֹתוֹ לְהַצִּילוֹ מֵאִסוּר. (שו"ע)

הִדְעָתָּ?!?

הַמִּכָּה אֶת אָבִיו אוֹ אִמּוֹ וְעֲשֵׂה בָּהֶם חֲבוּרָה חִיב חֲנֵק, וְאֲפִלוּ לַעֲשׂוֹת חֲבוּרָה
לְצַרְף רְפוּאָה אִסוּר, אֲלֵא אִם אִין מִיִּשְׁהוּ אַחֵר שֶׁיַּעֲשֵׂה זֹאת.

הִדְעָתָּ?!?

רְאוּי לְאָדָם לְהִמָּנַע מִלְעֲשׂוֹן סִיגְרִיּוֹת, כִּינּוֹן שְׂיֵשׁ חֲשֵׁשׁ לְמַחְלֹת קִשּׁוֹת
הַנִּגְרָמוֹת לְמַעֲשׂוֹן, וַיֵּשׁ פּוֹסְקִים הַסּוֹבְרִים שְׂיֵשׁ בְּזֶה סִפֵּק אֶסוּר דְּאוֹרִיתָא.
(ראה "בית היהודי" בהערות).

וּכְמוֹ כֵּן אֶסוּר לְעֲשׂוֹן בְּמִקּוֹם שְׂנִמְצָאִים אֲנָשִׁים הַאוֹמְרִים שְׂזֶה מְזִיק לָהֶם
אוֹ שְׂמִצְטַעְרִים מִזֶּה. וְאֶפְלוּ אִם רַק אָדָם אֶחָד מֵהַצְּבוּר טוֹעֵן שְׂזֶה מְזִיק
לוֹ - אֶסוּר לְעֲשׂוֹן. (שם בהערות)

הַיִּדְעָתָּ?!?

כָּל נְהִיגָה בְּרֶכֶב לֹא זְהִירוֹת יֵשׁ לְנֶהֱגַ דִּין "רוֹדֵף", כִּי הוּא מְסַכֵּן חַיֵּי אָדָם,
וּכְמוֹ כֵּן אֶסוּר לְנִסְעַ בְּאוֹפְנוֹעַ לֹא קִסְדָּה, וְאִין לְקַחַת נוֹסַע מֵאֲחוֹרָיו לֹא
קִסְדָּה. (הבית היהודי)

הַיִּדְעָתָּ?!?

אָדָם הַמְּסַכֵּן לְצְבוּר אִין אֶסוּר הַלְּשִׁנָּה חַל עָלָיו. כְּגוֹן אָדָם הַנוֹהֵג בְּמַהִירוֹת
מְפָרֵזַת אוֹ לֹא רְשִׁיוֹן, אוֹ עוֹקֵף בְּאִפְן הָאֶסוּר - אִם הִתְרוּ בוֹ וְלֹא שְׂמַע,
מִתֵּר לְמָסְרוֹ לְרִשְׁיּוֹת הַמְּפַקְדוֹת עַל הַחֵק. וְכֵן חוֹלָה, כְּגוֹן בְּמַחְלַת נְפִילָה
וְכִיּוֹצֵא, שְׂהַעֲלִים מַחְלָתוֹ וְנוֹהֵג בְּמַכּוֹנִית - מִתֵּר לְמָסְרוֹ.

הַיִּדְעָתָּ?!?

אִם הִנֵּף יוֹדַע עַל אֶסוּן הַצְּפוּי לְבֵא עַל חֲבֵרָךְ - חַיֵּב אֶתָּה לְהוֹדִיעֵנוּ, וְאִם לֹא -
עוֹבֵר אֶתָּה בִּ"לֹא תַעֲמִד עַל דַּם רֵעֶךָ".

הַיִּדְעָתָּ?!?

אֶסוּר לְהַלְשִׁין וְלְמָסֵר אָדָם אוֹ מְמוֹנֵנוּ לְשִׁלְטוֹנוֹת נְכָרִיִּים, וְאֶפְלוּ הוּא רָשָׁע
וּבַעַל עֲבֵרוֹת וְאֶפְלוּ הוּא מְצַעֲרָךְ. וְכָל הַמוֹסֵר גּוֹפּוֹ אוֹ מְמוֹנֵנוּ שֶׁל חֲבֵרוֹ
לְנְכָרִים, אִין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, וַיּוֹרֵד לְגִיהֵנָם וְנִדְוֹן בָּהּ לְדוֹרֵי דוֹרוֹת,
אֶלָּא אִם כֵּן מֵיִצֵּר וּמְצַעֵר אָדָם זֶה לְצְבוּר אוֹ שְׂמִכָּה אֶת הַבְּרִיּוֹת, שְׂמִתֵּר
לְמָסְרוֹ לְנְכָרִים שְׂיִסְרוּהוּ.

הַיִּדְעָתָּ?!?

אֶסוּר לְהַנִּיחַ תַּקְלָה בְּרִשְׁוֹת הַרְבִּים, כְּגוֹן אֶבֶן אוֹ כָּלִים, וְאֶפְלוּ כְּשִׂמְפְקִירָם.
וְאִם נִזַּק בָּהֶם אָדָם אוֹ רְכוּשׁוֹ, חַיֵּב לְשַׁלֵּם בְּעַל הַתַּקְלָה נִזַּק שְׁלָם. וּכְמוֹ כֵּן

השוֹפֵךְ מִים לְרֵשׁוֹת הַרְבִּים וְהַחֲלִיק בָּהֶם אָדָם וְנֹזֵק, חַיֵּב שׁוֹפֵךְ הַמַּיִם לְשֵׁלֵם לוֹ נֹזֵקוֹ.

הַיְדָעָת?!?

אָסוּר לְבַיֵּשׁ שׁוֹם אָדָם. וְכָל הַמְבַיֵּשׁ אֶת חֲבֵרוֹ הַפֶּשֶׁר בְּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם תְּבֵא.

הָאָסוּר לְהִזִּיק

א. הַמְזִיק רְכוּשׁ חֲבֵרוֹ הָרִי הוּא בְּכָלֵל גֹּזֵל, שֶׁהָרִי מֵה הַהֶבְדֵּל בֵּין גֹּזֵל לְעֶצְמוֹ אוֹ גֹּזֵל עַל יְדֵי שֶׁהִזִּיק וְאֵין מִי שֶׁיִּהְיֶה מְמַנְּו? (שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לְרַבְנֵנוּ יוֹנָה, וּבְבֵאוּרוֹ לְאֲבוֹת)

ב. אָסוּר לְגַרֵם הִזֵּק לְאָדָם, כְּמוֹ עַל יְדֵי עֵשׂוֹן אוֹ הַסְתַּפְּכוּת בְּתוֹךְ רֵשׁוֹת חֲבֵרוֹ וְכַדוּמָה, מִפְּנֵי מִצְוֹת "וְאַהֲבַת לְרַעֲךָ כְּמוֹד".

ג. אָסוּר לַעֲשׂוֹת דְּבָר שֶׁעֲלוּל לְגַרֵם נֹזֵק לְאַחֵרִים, כְּמוֹ חוֹפֵר בּוֹר בְּרֵשׁוֹת הַרְבִּים. יֵשׁ אוֹמְרִים דְּהוּי אָסוּר דְּרַבְּנָן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּגַם מִדְּאוּרִיתָא אָסוּר (עֵיין גְּמָרָא ב"ק נ"א. וּמ"ל פ"ב ה"ב מְרוּצָח). כְּמוֹ כֵּן מִי שֶׁחֹלָה וְאֵינוֹ נֹזֵהָר מִלְּהַדְּבִיק אַחֵרִים בְּמַחֲלָתוֹ, נֶחְשָׁב כְּעוֹשֶׂה דְּבָר הַמְזִיק.

הַנִּכְלָלִים בְּאָסוּר הִזֵּק

א. אָסוּר לְאָדָם לְעַמֵּד בְּשִׂדָּה חֲבֵרוֹ בְּשַׁעָה שֶׁעוֹמֶדֶת בְּקִמּוֹתֶיהָ (ב"ב ב:). מִפְּנֵי חֲשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִזִּיק בְּעֵין הָרַע. כָּל הִזֵּק בְּדָרָךְ כָּל שֶׁהִיא, אֶפְלוּ בְּצוּרָה סְגֻלִית, אָסוּרָה. חַיִּיב תְּשְׁלוּמִים עַל נֹזֵק סְגֻלִי צָרִיךְ עֵיוֹן.

ב. אָסוּר לְקַרְא מְכַתֵּב שֶׁל אַחֵרִים לְלֹא רֵשׁוֹת. רַבְנֵנוּ גִרְשׁוּם מְאֹר הַגּוֹלָה אָף הֶחָרִים עַל כָּךְ. עַל קְרִיאַת גְּלוּיָה אֵין חֵרֶם, אֵךְ מִדַּת חֲסִידוּת לֹא לְקַרְא גַּם גְּלוּיָה, מִשׁוּם שֶׁיֵּשׁ הַרְבֵּה שְׂמִמְקִפִּידִים עַל כָּךְ.

ג. כְּמוֹ כֵּן אָסוּר לְהִצִּיץ בְּתַעוּדַת זְהוּת שֶׁל חֲבֵרוֹ לְגִלוּת אֶת גִּילוֹ, וְכֵן אָסוּר לְהַסְתַּכֵּל בְּפִנְקָס קַפַּת חוֹלִים כְּדִי לְבַרֵר אֶת מַחֲלוּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְכְמוֹ כֵּן אָסוּר לְהוֹצִיא פֶּתֶק שֶׁחֲבֵרוֹ הִטְמִין בְּכֶתֶל הַמַּעֲרָבִי לְהוֹדֵעַ מֵה כְּתוּב בּוֹ. (הַרֵב זִילְבֵרשְׁטֵיין)

ד. הָאוֹמֵר לְחֲבֵרוֹ דְּבָר, הָרִי הוּא בְּבַל יֵאמֵר, כְּלוּמַר, אָסוּר לְגִלוּתוֹ לְאַחֵר עַד שֶׁיֵּאמֵר לוֹ אָמֵר (יומא ד:). וְאֵם הָאוֹמֵר מְזַהִיר שֶׁלֹּא לומר - אֶפְלוּ אָמְרוּ בְּפְנֵי רַבִּים - וְהִלֵּךְ הוּא וְסִפֵּר לְאַחֵרִים, יֵשׁ בּוֹ מִשׁוּם לְשׁוֹן הָרַע (מַג"א ס"י קנו). כְּמוֹ כֵּן נִתְבָּאָר בְּסִפֵּר "שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה" דְּאָסוּר לְגִלוּת סוּד חֲבֵרוֹ אֶפְלוּ לֹא

אמר שלא יגלה, אם על ידי כן יתכן שיפרו עצתו. ואם גורם נזק לאחרים, מסתבר שמותר לגלות, כדי שינצל מן ההזק.

ה. עשן, רעש, ריח רע וכדומה, פּרטי הלכות אלו מבארים בשלחן ערוך (חור"מ, סי' קנו). אמרו רבותינו ז"ל (חגיגה ה): "כי את כל מעשה האלקים יביא במשפט על כל נעלם" - זה הרק בפני חברו וגרם לו מאוס.

ו. להזהר מאד לא לגרם רעש בשעות השנה, ובשמחות ראוי להקפיד לסיים בשעה מקדמת כדי שלא יגרמו נזקי שכנים וגזל שנה.

ז. עשון במקום צבורי, דבר זה ראוי מאד למנעו, מפני שמזיק לאחרים, ובמיחד במקומות שהעשון אסור, שאין לזה התר.

ח. אין לפתח חלון או לסגר חלון כשגורם לצנון אור או להפך. מקבל בשם ה"חפץ חיים" שיש לנהג על פי האמור (פאה פ"ד א-ב), שהאומר כדין שומעין לו. אם כן, בקיץ שומעים לאומר לפתח - ובחורף לאומר לסגר. ואם מעשנים בחורף, מותר לפתח החלון, וכך דאלים - גבר. (פסק של אחד מגדולי ההוראה בירושלים)

ט. אסור להשליך בעיר דבר שיש לו ריח רע. ואם מצא נבלה מסרחת, מצוה לתן מעות לפועל כדי לסלקה, והוי צרכי רבים. בזהר הקדוש כתוב, שהמלאכים מקללים את השופד מים לרשות הרבים. (בן איש חי, ש"ר, כי תצא, סעי' יד)

זהירות בגרימת נזק לזולת

א. יש להשתדל ככל האפשר לא לגרם נזק ולא לעשות דבר שעלול להזיק לאחרים בכל עניניו.

ב. הרואה תקלה ברשות הרבים מצוה לסלקה ואפלו בשבת. ואפלו היה הדבר מקצה, מותר לטלטלו כדי למנע נזק מרבים. (שו"ע או"ח סי' שח סעי' יח)

ג. כמו כן עץ הנוטה לרשות הרבים, צריך להסיר הענפים העלולים לפגע בעוברים ושבים. (בבא בתרא כז)

ד. אסור לעשות מכשול ברשות הרבים. לפיכך אסור להשליך קלפה או אבן ברשות הרבים משום שמהוים תקלה. היזו ממקומה אבן המנחת ברשות הרבים למרחק ג' טפחים ממקומה הראשון, הרי הוא אחראי לתוצאות הנזק, כי נחשב שהוא עשה את הבור (בי"ק ט), ויש להזהר מאד במקרה הזה לסלק אבן זו. וכן הלומד בבית מדרש יזהר שלא יטה את העמוד [הסטנדר] באפן שעלול לגרם תקלה, וכן יזהר כשפושט רגליו לבל יהיו למכשול.

ה. העושה צרכיו צריך לבדוק את המקום לבל יהא מלכלך ויבוא אדם ומבלי משים יתלכלך. (מ"ב סי' ג)

ו. יש להזהר שלא ללכלך מקום שעל ידי זה יגרמו הוצאות נקוי. [אלו הכותבים סיסמאות או מדביקים מודעות על שטח פרטי, עוברים באסור הזק]. ואפלו אם המקום הפקר, אם גורם מחלות - אסור. בארץ ישראל ישנה חובה נוספת לשמור על יפיה של הארץ. (ע"פ הגמרא, כתובות קיב)

ז. ראוי להזהר בכל מקרה שלא לגרם הפסד לצבור, לכן ראוי להשתמש בכל דבר בזהירות, ויש למנע בזבזו מים במקומות שיש אפשרות לחסכון, או בחשמל, או בנסיעה מהירה המבזבזת דלק וכדומה, אף שהוא משלם על מה שהוא משתמש, כיון שטובת הכלל דורשת חסכון בדברים אלו.

ח. אסור לאדם המשתמש ברכוש אחרים לגרם לרכוש הפסד, כגון שמוש מפרז במכשירים שעלול לקלקל אותם. כמו כן פאשר נתבקש אדם לקרא למישהו מסים לטלפון לשיחה מחוץ לעיר שיזהר להזדרז, וכן לא יאריך בשיחה בעניינים שאינם שייכים למטלפו, וכן כשיוצאים מן החדר לכבות את החשמל, או לסגר ברז מטפטף.

ט. אסור להתלונן במשטרה או בבית משפט חלוני או בכל מקום שעלול לעגש האדם שלא על פי דיני התורה. בכל זאת מתר למסר גנב או מזיק אחר למשטרה כדי להציל את הצבור מנזק (הגר"י וייס והגר"ש אלישיב, מובא בספר "לשון חיים" עמ' נב). עוד הביא שם בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, שגם במקרה של תאונת דרכים שנגרמה בפשיעה מתר למסר למשטרה, מפני שאדם כזה מסכן את הצבור.

חיוב תשלומי נזק

א. אדם המשלם תשלומי נזק לא יצא ידי חובתו עד שיפייס את הנזק על צער גופו.

ב. המזיק אדם, צריך לשלם לו: נזק, צער, בשת, רפוי ושבת [דמי בטלה מעבודתו]. הזיק שלא בכונה - פטור מבשת. הזיק באפן שקרוב לאנס - פטור מהכל, וחיב רק בנזק.

ג. אדם שהזיק או הפה את חברו ופיסו ומחל לו הנפגע, יש להסתפק אם הוי מחילה לגבי כל החיובים, שהרי יש לדון על חיוב הממון אם הוי מחילה בטעות, מפני שרב בני אדם לא יודעים שיש להם זכות תביעה ממונית. אחד מגדולי ההוראה בירושלים סובר, דהוי מחילה על הכל גם בכהאי גוונא.

ד. הזיק בגרמא, כגון שהשאיר דלת פתוחה ונגנבו חפצים - פטור מדיני אדם וחיב בדיני שמים. (בי"ק ריש פרק הכונס)

ה. כיצד שמים את הנזק? דבר שאינו שוה מצד עצמו פרוטה אך שוה לבעליו ממון רב, כגון תמונה משפחתית, או אדם שהדביק מודעה ואדם אחר קרע אותה - צריך עיון אם חיב לשלם.

מעשה באדם שקרע מודעות מלוח המודעות מיד לאחר שתלו אותן, וחיבהו בית הדין של העדה החרדית בירושלים לשלם את ההוצאות, ונראה דאין זה אלא מדין גרמא. אך מודעות ששהו כבר זמן מה, מתר להדביק עליהן מודעות אחרות, כיון שכל התולה מודעות על הלוח, יודע שמדביקים מודעות אחרות עליהן. (וראה עוד בספר "הזהרו בממון חבריכם")

אפן תשלום הנזקין

יש לשלם את ההפרש בין השוי הראשוני [שלפני הנזק] והשוי הנוכחי [שללאחר הנזק]. אבל המזיק דבר שאין ערכו נפחת משום כך, אך נגרם הוצאות לתקון, כמו שובר שמשה בבית, מלכלך בגד הטעון מעתה פבוס וכדומה - כיון שאין נפחת ערך הבית משום שבירת השמשה, מן הדין לכאורה לא ישלם, אך מקבל בשם ה"חזון איש" שבאפן כזה צריך לשלם דמי התקון או הפבוס.

אסור לרדת לאמנות השני

עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה - נקרא רשע (קידושין נט:). [הינו, אם אדם מחפש אחר דבר לשכרו או לקנותו, בין בקרקע ובין במטלטלין, ובא אחר וקנה את הדבר - נקרא רשע]. לדעת הב"ח (בחו"מ סי' רלו) הוי אסור מדרבנן, ולדעת החתם סופר (שו"ת חו"מ סי' עט) יתכן דהוי גם מדברי קבלה.

"עני" - יש אומרים דוקא עני ולא עשיר, מפני שהעשיר יוכל להשיג את הדבר במעותיו במקום אחר, אלא אם כן הוא דבר שאינו מצוי, שאז גם העשיר נחשב לענין זה כעני. (חו"מ סימן רלו)

אסור לרדת לאמנות חברו - עניינים רבים נכללים בכלל זה, לכן צריך בכל פעם שיש לאדם ספק שמא יפגע באמנות חברו לשאל למורה הוראה לברר את ההלכה.

פעם בא רבי ישראל מסלנט לורשא לבקר את האדמו"ר רבי יצחק מאיר מגור. הרבי כבדו מאד, ואחר הפרדו ממנו לנהו עד הרחוב. השמועה, שאדם גדול נקלע לכאן, עברה חיש בין החסידים, וכשרבי ישראל סר לבית הכנסת להתפלל מנחה, התמלא הבית חסידים שבאו להקביל פניו.

מה נתאכזבו החסידים בראותם שאותו צדיק ליטאי קצר בתפלתו כאחד
ההמון וגמר אותה עם הראשונים.

רבי ישראל הבין לתמהונים, ואמר: ראיתי שאנשים רבים בטלים
ממלאכתם בגללי - הסנדלר עזב את מרצעו; החיט את מחטו; הנפח את
מפוחו וכיו, ואם אהיה מאריך בתפלה, הריני נמצא גורם הפסד ממון
לישראל... (תנועת המוסר, ח"א עמ' 332)

פרק י - נקימה ונטירה

לא תקם ולא תטר

הנוקם מחברו עובר בלא תעשה "לא תקם" (ויקרא יט, יח). ואף על פי שאינו
לוקה עליו - דעה רעה היא עד מאד, אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על
מדותיו על כל דברי העולם, שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי, ואינם
פדאים לנקם עליהם.

כיצד היא הנקמה? אמר לחברו: השאילני קרדמך. אמר לו: איני
משאילך. למחר הצרף הוא לשאל ממנו. אמר לו חברו: השאילני קרדמך.
אמר לו: איני משאילך פדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך - הרי זה
נוקם. אלא כשיבא לו לשאל, יתן בלב שלם ולא יגמל לו פאשר גמלו, וכן
כל פיוצא באלו. וכן אמר דוד בדעותיו הטובות (תהלים ז, ה): "אם גמלתי
שולמי רע ואחלצה וגו'".

וכן כל הנוטר לאחד מישראל עובר בלא תעשה, שנאמר (ויקרא יט, יח): "ולא
תטר את בני עמך".

כיצד היא הנטירה? ראובן שאמר לשמעון, השכר לי בית זה או השאילני
שור זה, ולא רצה שמעון. לימים בא שמעון לראובן לשאל ממנו או לשכר
ממנו, ואמר לו ראובן: הא לך, הריני משאילך ואיני כמותך, לא אשלם
לך כמעשיך. העושה כזה עובר ב"לא תטר", אלא ימחה הדבר מלבו ולא
יטרנו. שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו - שמא יבא לנקם. לפיכך
הקפידה תורה על הנטירה עד שימחה העון מלבו ולא יזכרנו כלל, וזו היא
הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה ישוב הארץ ומשאם ומתנם של בני
אדם זה עם זה. (הרמב"ם, דעות ז, טז-טז)

תנצח האהבה את השנאה

ואם תאמר, מדוע אין הקדוש-ברוך-הוא מזהיר בלאו על אותו אדם שסתם אינו רוצה להשאיל לחברו כלי, שהרי על זה לא מצינו אסור בתורה, ואלו על זה שיש לו עליו טענה גדולה - שלא רצה חברו להשאילו תחלה - כן הזהיר בלאו.

ויש לומר, שהראשון שאינו מסכים להשאיל לו אינו אלא מחמת צרות עין, שהיה קרדמו או מגלו חביב עליו, ואין הקדוש-ברוך-הוא מכריחו להשאיל כליו שלא מרצונו, אבל זה שהיה משאיל לו לולי השנאה, אלא שהוא רוצה להנקם - אם כן, מחמת שנאה הוא עושה כן. לפיכך אמר הקדוש-ברוך-הוא, תנצח האהבה שיש לך עמו את השנאה שיש לך עמו, ומתוך כך יבא שלום בעולם. (ראב"ד, תוספות חזקוני)

ובמלותיו הנחמדות של ה"חזון איש" תנצח האהבה, וכך היה אומר: כשם שאין לחכם לכעס ולנקם במרע לו מתוך חלי רוח - כן אין ראוי לנקם ולשנא את המרע מתוך חלי נפש המשפלת וחסר משקל מדות הטובות.

אמונה כדרך לנצחון מדת הנקימה והנטייה

אין בין בליעל למטרף-הדעת ולא כלום! (חזו"א, או"ח נ, ד)

אין לו לאדם להתרעם על חברו על שלא עשה עמו טובה או לא הלוה לו מעות וכדומה, כי מסתמא לא נקצב מאת ה' יתברך הטובה הזו אצלו.

וגאון אחד היה ממשיך על זה משל לאחד שצריך לאיש ששמו ראובן, ושאל לאנשים איפה אוכל למצא את ראובן, וענו לו, שבמקום פלוני נמצא קבוץ של אנשים, אולי ישנו ביניהם. וילך לשם לדרש עליו - ולא נמצא שום ראובן. האם יעלה על דעתו להתרעם על כל אחד מהנאספים שם למה שמו שמעון או לוי ולא ראובן?! אלא עליו ללכת למקום אחר לבקש את ראובן. כן הדבר הזה - למה לו להתרעם על האיש שאינו רוצה למלאת בקשתו אחרי שאין זה האיש שהיה רצון ה' יתברך עליו להטיב עמו?! עליו ללכת לבקש את הטובה ממנו שנגזר עליו להטיב עמו.

אשרי אנוש יציר זה תמיד במחשבתו בכל מאורעותיו בחייו הפרטיים ובמסחרו, ולבו יהיה בריא ושלם, לא תעלה קנאתו על אחרים ולא ינקם ולא יטר. (חפץ חיים על התורה)

והלכת בדרכיו

יש שנמנעין מלהשאיל פלים וכדומה מפני איזו סבה קטנה שיש לו על חברו, וזה דבר גרוע, כי עובר בזה על "לא תקם ולא תטר את בני עמך". אלא יתבונן תמיד בנפשו כמה פעמים הקניט את הקדוש-ברוך-הוא בדבורו ובמעשיו, ועם כל זאת אין הקדוש-ברוך-הוא נוקם ונוטר לו, אלא מתחסד עמו בכל עניניו, ואף הוא יעשה כן עם רעהו, ואדרבה, ינצל הזדמנות זו הבאה לידו לקיים בפעל צווי ה' "לא תקם ולא תטר".

ונוכל לומר שזהו פונת הכתוב "לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה'". רוצה לומר, שתתנהג עם רעך כמו שאני נוהג במדות עמך ועם כל העולם - שאינני נוטר שנאה, כמו דכתיב בירמיה (ג, יב): "כי חסיד אני נאם ה' לא אטור לעולם". (אהבת חסד)

מפתויי היצר

ולפי שהיצר הולך ומרתח את הלב ומבקש תמיד להניח לפחות איזה רשם איזה זכרון מן הדבר, ואם לא יוכל להשאיר זכרון גדול - ישתדל להשאיר זכרון מועט, וכה אומר לו יצרו של אדם: גם אם תרצה לתן לאיש הזה את אשר לא רצה הוא לתת לך כשנצרכת - לפחות לא תתנהו בסבר פנים יפות, או אם אינך רוצה להרע לו - לפחות לא תטיב לו טובה גדולה ולא תסיעהו סיוע גדול, או אם תרצה גם לסיעו הרבה - לפחות לא תעשהו בפניו. או שאומר לו יצרו: לא תשוב להתחבר עמו ולהיות לו לרע, ודי בזה שמחלת לו שלא תראה לו לאויב, ואם גם להתחבר עמו תרצה - אך לא תראה לו כמו כן חבה גדולה כבראשונה, וכן כל פיוצא בזה ממניי החריצות שביצר מה שהוא משתדל לפתות את לבות בני האדם, על כן באה התורה וכללה כלל שהכל נכלל בו: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). "כמוך" - בלי שום הפרש, "כמוך" - בלי חלוקים, בלי תחבולות ומזמות, כמוך ממש. (מסילת ישרים)

ובכלל זה מצוי מאד שלא משתתף אדם בשמחת השני משום שגם הוא לא השתתף בשמחתו, וזו נקימה. ואם משתתף אמנם בשמחת השני, ורק אמר לו: ראה, אני לא כמוך, ואף שאתה לא השתתפת בשמחתי, אני איני עושה כמותך - עובר על "לא תטר". (הרב זילברשטיין שליטי"א)

...כמה יכול אדם להתקדש על ידי זהירותו שלא להזיק ולצער חברו! כגון תלמיד הנכנס לחדרו בפנימית הישיבה וכו' ורואה שחברו ישן, והוא נזהר שלא לגרם רעש או להדליק את החשמל כדי שלא לגזל את מנוחתו, הרי זה בא מתוך אהבת הבריות הנובעת מתוך אמונה "כי בצלם אלקים עשה את האדם" (בראשית ט, ו). כמה קדשה ואור אלקי שופעים על אדם זה! כמה מאשר הוא ומוצא חן בעיני הקדוש-ברוך-הוא עבור זהירות זו!

אין לשער כמה יכול הוא להצליח בזה לעלות מעלה מעלה בשלבי התורה
ועבודת ה'. (לב אליהו, ח"א קפד)

פרק יא - שקר

דרך לחנוך הבנים למדת האמת

מספר השל"ה הקדוש: רגיל הייתי להכנס אצל חסיד גדול מחסידי עליון
מאחינו הספרדים, ומעלתו היתה שהיה זהיר מאד במדת האמת, שאפלו
היו נותנים לו כל העולם כלו, לא היה משנה מדבורו. ושאלתיו כיצד זכה
לזה, והשיב, שמדה זו קנה הודות לחנוכו של אביו. וכך היה דרך אביו
בחנוכו: בדרך הילדים שרבים ביניהם - זה אומר הוא התחיל וזה אומר
הוא התחיל. כשהיה קורה ריב כזה בין האחים, היה האב אומר: "בני!
מי שיודה על האמת, אמחל לו, בתנאי שיזהר מהיום והלאה שלא ישנה
באולתו, ומי שיכחיש - דעו לכם שאחזק ואדרש מי המשקר, ואז
אענישנו בכפל כפלים!"

וכך אכן עשה האב. מי שהודה - מחל לו, ולא עוד, אלא שהעניק לו מתנה
כמה מטבעות כפרס ועוד על אמץ לבו להודות על האמת, ומי ששקר -
ענשו בענשים גדולים. בדרך זו נהג אותו האב, וכך הטביע בבניו את מדת
האמת והפחד מהשקר. הרי לך דרך חנוך שיש לכל אב פקח ונבון לחנך
את בניו במדת האמת ולהרחיקם מהשקר כמטחוי קשת. (מדבר שקר תרחק)

הידעת?!

אין מאוס בעיני ה' יתברך כשקר, ולא מצינו אזהרה באזהרת השקר,
ולכן נזכר בו לשון "מדבר שקר תרחק" - שיש להתרחק מהשקר ולמאסו.
ואפלו מדבר אמת ורק מערב בספורו דבר שקר, עובר על מצות עשה
מהתורה "מדבר שקר תרחק", וכל שכן אם פתוצאה משקריו מפסיד הוא

את חברו, אזי נכשל הוא גם בגנבה. והמערב שקר בספוריו להנאתו, ואף שאינו גורם בכך שום נזק לזולתו - גדול מאד ענשו. וגם המשקר מתוודע שאינו נותן לבו לדיק בספוריו, גם הוא מכלל פת השקרנים ימנה. (רבנו יונה)

מעשה ברבי יוסף "נוטר האמת"

אביו של רבי יצחק המגיד מדרהוביץ היה שמו "רבי יוסף נוטר אמת", כי לעולם לא היה משנה מדבורו וסר מהאמת ימין ושמאל.

מעשה ובא יהודי לביתו של רבי יוסף ובקשו שיחביא לו חבילת סחורה מברחת, כי שוטרי המלכות מחפשים אחריו. ונמק אותו אדם ואמר לרבי יוסף: "אצלך ודאי לא יבואו המשטרה לחפש, כי הלא הנדע כדוע פאדם אמתו שאינו משקר, ולא יחשבוך למבריח סחורות."

סרב רבי יוסף, כדרךכו, שלא לסייע בעניני שקר ורמאות, אולם אותו אדם הפציר בו מאד, והתחנן ואמר לו: "בסרובך אתה הורס את חיי השוטרים רודפים אחרי, ואם יתפסוני - יענישוני קשות!"

שאלו רבי יוסף: "כמה שנה סחורתך זו המברחת?" ענה: "חמשים רובלים!"

המשיך רבי יוסף ושאל: "האם תמכר לי אותה?" "למה לא?" ענה הסוחר.

פנה רבי יוסף לשכניו, לנה את אותו הסכום וקנה את הסחורה מהסוחר בכסף מלא. הסוחר הסתלק בשמחה מהמקום, שהרי מהסכנה נצל - וגם קבל שכרו משלם.

הלך רבי יוסף, נטל את הסחורה ושרפה באש, בחששו שאולי יבואו ויחפשו בביתו ויאלץ לשקר, ובזה הציל את הסוחר מסכנה - ואת עצמו משקר. ימים רבים עמל רבי יוסף לשלם את הקפותיו שלנה עבור אותה סחורה. (מדבר שקר תרחק)

הידעת!?

יש להזהר מאד מהבטחות כשאין ברור לך שתוכל לקיימן, ואם הבטחת לחברך דבר, הזהר לעמד בהבטחתך. ומאד מצוי שקובעים פגישה במועד מסים ולא באים במועד הנקבע, או מבטיחים בקור ולא באים, או בעלי מלאכות שמבטיחים לבצע מלאכתם ומבטלים את זמנו של הממתין להם

בְּחַנְסִים, וַיְכַמּוּ כֵן שְׁמֵשׁ אֵילִים חֲפָצִים בְּהַבְטָחָה לְהַחְזִירָם עַד זְמַן מְסִים וְלֹא עוֹמְדִים בְּזָה.

אִישׁ אֲמַת

רַבִּי עֲקִיבָא אֵיגַר הָיָה רַבֵּה שֶׁל הָעִיר פּוֹזֵן בְּמַדִּינַת פְּרוּסְיָה - אֲשֶׁכְּנֹז. בְּאַחַד הַיָּמִים נִשְׁלַחַה אֵלָיו שְׂאֵלָה מִדִּינֵי קְהֵלֶת בְּלוֹסְטֶק אֲשֶׁר בְּפוֹלֵנְיָה. בְּתִשְׁבּוּתוֹ כּוֹתֵב רַבִּי עֲקִיבָא אֵיגַר, שֶׁהוּא אֵינֹו כְּדַאי שְׁמַמְרָחֲקִים לְפָנָיו אֵלָיו בְּשְׂאֵלוֹת, וְכִי לֹא אֵלְמֹו יִשְׂרָאֵל מְגֹדֹלֵי הַתּוֹרָה הַיּוֹשְׁבִים בְּפוֹלֵין אֲשֶׁר קִטְנָם עָבָה מִמֶּתְנֹו.

אֵד הוּא מִמְשִׁיךְ וּמְנַמֵּק לָהֶם, כִּי הַפֶּעַם הוּא יוֹצֵא מְגִדְרוֹ וּמְשִׁיב לָהֶם תִּשְׁבּוּבָה לְשְׂאֵלָתָם, הַיּוֹת וְהַזְדַּמּוֹן בְּשִׂמְחָה שֶׁל מְצוּהָ עִם מַפִּיר אֶחָד, וְהַלָּה בְּקֶשׁ מִמֶּנּוּ שִׁיִּשֵּׁיב תִּשְׁבּוּבָה לְקְהֵלֶת בְּלוֹסְטֶק, וְהוּא - רַבִּי עֲקִיבָא אֵיגַר - שְׂתֵק. "וְחוֹשְׁשֵׁנִי אוֹלֵי נַעֲנַעְתִּי רֹאשִׁי קִצַּת כְּדָרְךָ הַבְטָחָה, לְזָה מְכַרְחָנִי לְצֵאת מְגִדְרִי וּלְהִשִּׁיב אֵד הַפֶּעַם..." (בגדי ישע)

הִזְדַּעַתְ!?

אָסוּר לְתַאֵר אָדָם יוֹתֵר מְכַפִּי שֶׁהוּא, וַיְכַמּוּ כֵן אֵין לְתַאֵר תַּאֲרִים לְנַפְטָר בְּזְמַן הַסִּפְדוֹ שֶׁלֹא תוֹאֲמִים אֶת הַמְצִיאוֹת.

הִזְדַּעַתְ!?

הַבָּא לְקַבֵּל הַלּוֹאָה מְגַמְ"ח אוֹ מְאָדָם פְּרִטִי וּמִתְבַּקֵּשׁ לְשֵׁם כָּד לְמַלְא טַפָּס וּבוֹ לְנִמֵּק מִטְרַת הַהַלּוֹאָה - אָסוּר לוֹ לְשַׁקֵּר וְלִכְתֹּב אוֹ לוֹמַר לְמַלּוֹה שְׂצָרִיךְ הוּא אֶת הַהַלּוֹאָה לְמִטְרָה אַחֲרָת, וְכֹל שְׂכֹן אֵלוֹ הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁאִם הָיָה אוֹמֵר אֶת מִטְרָתוֹ הָאֲמֵתִית לֹא הָיָה הַמַּלּוֹה מְסַכֵּים לְהַלּוֹת לוֹ. (הַבֵּית הַיְהוּדִי)

מַדְבּוּר אֲמַת אֵל תִּזּוּ!

ה"חזוֹן אִישׁ" הָיָה נוֹהֵג לְהַתְפַּלֵּל מִנְחָה גְדוֹלָה בְּשַׁעַה 12: 30 בְּחֻצוֹת הַיּוֹם, הוּוּ בָחַל וְהוּוּ בְשִׁבְתוֹ. פֶּעַם אַרְעֵ שְׂקֶשֶׁה הָיָה לְכַנֵּס מִנְיָן לְמִנְחָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שְׂבִיבִיתוֹ. רַק בְּשַׁעַה 12: 45 נִמְצָא הָעֶשִׂירִי לְמִנְיָן. פְּנָה אֵלָיו גִּיסוֹ, רַבִּי שְׂמוּאֵל גְּרִינִימֹו, וּשְׂאֵלוֹ: הַזְמַנְתִּי לְבֵיתִי לְשַׁעַה אַחַת בְּצַהֲרִים אָדָם אֶחָד,

והנה בגלל אחר מנחה בודאי את אחר להופיע לפגישה, ונמצא הלה
ממתין שלא כפי שקבענו.

השיב לו ה"חזון איש": מי שדבוק במדת האמת, אין אצלו כאן שום צד
של שאלה. יבטל המנגן, אד מדבור האמת לא תזוז!!! ואכן, הקהל
התפזר והמנגן התבטל. (מדבר שקר תרחק)

הידעת?!

אסור לשקר על מנת לזכות בזכויות הבטוח יותר מכפי המגיע לו, וכמו כן
אסור לשקר ולומר שהאשה לא עובדת כדי לזכות בפטור מס וכדומה.
(הבית היהודי)

"ודובר אמת בלבבו"

מעשה בחכם גדול ושמו רב ספרא שלעולם לא היה משנה מדבורו. פעם
אחת היה לו חפץ שרצה למכרו. בא אליו אדם אחד לקנותו, ובאותו זמן
היה רב ספרא באמצע אמירת קריאת שמע. אמר לו אותו אדם: מכר לי
חפץ זה בכך וכך כסף. לא ענהו רב ספרא, כי היה באמצע קריאת שמע.
אותו אדם חשב שרב ספרא לא עונהו משום שממאן הוא למכר במחיר
שנקב האיש, ולכן העלה את הסכום ליותר גבה, ושוב לא ענהו רב ספרא
באמצע קריאת שמע. לאחר שסיים רב ספרא, אמר לו: קח החפץ במחיר
הראשון שאמרתי, היותר מועט, כי כבר שאמרתי את המחיר הראשון עלה
בדעתי להסכים למכר לך, וכיון שכן עלה בדעתי והסכמתי כך בלבי - לא
אקח ממך יותר. ועליו דרשו: "ודובר אמת בלבבו" - כגון רב ספרא. (מכות
כד)

ועוד מספר על רב ספרא, כי היה לו חפץ מסים שרצה למכרו, ורצה אדם
אחד לקנותו ממנו בשמונים מטבעות. רב ספרא בקש עבירו מאה
מטבעות, וכיון שלא השתנו במחיר, הלך לו אותו אדם. לאחר זמן
הצטרף רב ספרא לכסף, והחליט בלבו, שאם יבא עכשו אותו אדם, למכר
לו בשמונים.

בדיק באותו זמן הצרף גם אותו אדם לאותו חפץ, והחליט, שגם אם
רצה רב ספרא מאה מטבעות, יתן לו. הלך לביתו של רב ספרא ואמר לו:
מוכן אני לקנות החפץ במאה מטבעות, כפי שבקשת.

אמר לו רב ספרא: לא אטל ממך אלא שמונים מטבעות, כיון שקד
החלטתי בלבי להוריד את המחיר, לקים "ודובר אמת בלבבו". (שם)

פרק יב - שבועות ונדרים

עדותם של הבור והחלדה

מעשה בנערה אחת שהיתה בדרך לבית אביה, והיה בור בדרך ונפלה לתוכו. בא בחור אחד ואמר: אם אני אעלך מהבור, תנשאי לי? אמרה לו: כן. ונשבעו ביניהם, שהוא לא ישא אשה אחרת - והיא לא תנשא לאיש אחר. ואמרו: מי מעיד בינינו? והיתה חלדה אחת הולכת לפני הבור, ואמרו: אלו שנים - הבור והחלדה - יהיו עדים בינינו. והלכו לדרךם.

הנערה עמדה בשבועתה ולא התחתנה עם אחר - והבחור נשא אשה אחרת וילדה בן. באה חלדה ונשכחו ומת. ילדה בן שני ונפל לבור ומת. אמרה לו אשתו: מה זה המעשה שהגיע לנו שלא כשאר בני אדם? נזכר מהשבועה, וספר לאשתו את כל המעשה. אמרה לו: אם כן, חזר וקחנה. כתב לה גט והלך ונשא את הבתולה. (תוסי' תענית ח. ד"ה כחולדה)

הידעת?!

אסור חמור מאד הוא לשבע ולא לקיים את שבועתו, ואפלו שלא מזכיר שם ה' בשבועתו - אלא רק אומר: נשבע אני שאעשה כך או שלא אעשה - חייב לקיים שבועתו.

ואם מזכיר שם ה' בשבועתו, וכגון שאומר: בשם ה' שפך היה, או: בשם ה' שפך אעשה - אף שלא הזכיר לשון שבועה, הרי זו שבועה. (שו"ע יו"ד סי' רלו סעי' א')

הידעת?!

האומר: אהיה מקלל אם לא עשיתי כך וכך, או אהיה מקלל אם לא אעשה כך, או תבא עלי כך וכך אם לא עשיתי כך - זו שבועה, כי קללה וארור נחשבים ללשון שבועה.

וכן האומר: באמונה אעשה או לא אעשה כך וכך - צריך התרה. (הבית היהודי מהשו"ע)

הידעת!?

ישנם כמה לשונות שנכשלים בהם בני אדם שיש לזהר מלהשתמש בהם, כגון: "באמת", "באמת התורה", "חי נפשי", "בחי בני", "שפה אחיה" וכדומה.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: על שבועה דברים נגעים באים: על לשון הרע, ועל שפיכות דמים, ועל שבועת שוא, ועל גלוי עריות, ועל גסות הרוח, ועל הגזל, ועל צרות העין וכו'. על שבועת שוא שכתוב (מלכים ב' ה, כג): "ויאמר נעמן הואל קח כפרים", וכתוב (שם, כז): "וצרעת נעמן תדבק בך". (ערכין טו.)

ונאמר במדרש (ויקרא רבה ו, ג): אמר רבי איבו, מפני מה משביעים האדם בספר תורה ומביאים לפניו נודות נפוחים? לומר, אתמול היה הנוד הזה [העשוי מעור בהמה] מלא גידים ועצמות, ועכשו הוא ריק מפלג - כך המשביע את חברו לשקר, סוף שיצא ריקם מפלג ממונו.

ועוד נאמר במדרש (תנחומא מטות א): אמר להם הקדוש-ברוך-הוא לישראל: הווי זהירין בנדריים ואל תפרצו בהו, שכל הפורץ - סופו למעל בשבועות, והמועל בשבועות - כופר בו בהקדוש-ברוך-הוא ואין לו מחילה בעולם, שנאמר (שמות כ, ז): "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא".

ומעשה ברבנו הקדוש שנזדמן לעירו של רבי טרפון וחקר אחר זרעו. שאל את אנשי מקומו אם נשאר בן לאותו צדיק, שהיה מקפח את בניו, כי כשהיה נשבע, היה רגיל לומר: "אקפח בני". אמרו לרבי: בן לא נשאר לו, כי נענש בגלל שבועותיו. מתו לו כל בניו, ורק נשאר בן לבתו. (בבא מציעא פה.)

הידעת!?

יש להזהר שלא להשבע אפלו על אמת. ומספר בגמרא: אלוף עירות היו לו
לינאי המלך ונחרבו כלם על שהיו רגילים בשבועה, ואף שהיו מקימים
שבועתם. (שו"ע או"ח סי' קנא סעי' א)

מספר בירושלמי (שבועות ו, ה): אשה נכנסה לבית חברתה ללוש בצק, והיו
לה שני דינרים קשורים באזורה. תוך כדי לישה נפלו הדינרים לתוך
הבצק ולא הרגישה בזה, וכך אפתה את הלחם. כשנזכרה בדינריה
וראתה שאינם, מהרה לביתה ובקשתם ולא מצאתם.

חזרה לחברתה ואמרה לה: נפלו לי שני דינרים בתוך ביתך, תני נא לי
אותם. אמרה לה חברתה: אינני יודעת. והוסיפה ונשבעה: אקבר בן
אחד, אם אני יודעת היכן פספס. גמרה השבועה ומת בן אחד. כשחזרו
מבית הקברות, שמעה קול ברחוב: אלו לא היה אמת שהיא יודעת
מחבוא הדינרים, לא היתה נענשת כך לקבר את בנה. חזרה שנית
ונשבעה: אם אני יודעת היכן הדינרים, אז אקבר את בני השני. וכך היה
- שמות גם הוא.

במדרש רבה ממשיך הספור, כי זמן מה לאחר קבורת הבן השני נכנסה
חברתה ובקשה ממנה, שלטובתה תודה בענין פרשת הדינרים. קפצה
ונשבעה שלישית: אקבר את בני השלישי, אם אני יודעת היכן הדינרים.
ומת בנה השלישי.

למחרת אמר בעלה של בעלת הדינרים: ראוי לנו להכניס ולנחם את
שכנתנו. לקחו שני כפרות לסעודת הבראת אבלים. כשחתכו את הלחם,
נפלו הדינרים שבתוכו...

לכו אמרו חכמים: הרחק מן השבועה, הן על אמת והן על שקר, ואל
תכניס את עצמך בכלל לשבועה. (ויקרא רבה ו, א)

הידעת!?

תקיעת כף שנותן אדם לחברו על מנת לאמת דבריו, דינה כמו שבועה,
והוא פאשר התפנינו לשם שבועה ולא פאשר התפנינו סתם לשם הסכמה
ושביעות רצון. (הבית היהודי)

הידעת!?

גם כשנשבע אדם או נודר מתוך כעס או מחלקת, חל עליו חמר נדר או
שבועה, ולכן מאד יש להזהר ממה שמצוי אצל המון העם לשבע מתוך

כַּעַס שֶׁלֹא לֵאכֹל אֶצֶל אֶחָד מִבְּנֵי הַמְּשֻׁפָּחָה אוֹ שֶׁלֹא לְבַקֵּר אֶצְלוֹ, כִּי הַנְּדָר אוֹ הַשְּׁבוּעָה בְּתַקְפָּם, וְאִסוּר לְחַלְלֵם לֵלֵא הַתְּרָה כְּרֵאוּי אֶצֶל חֲכָם הַבְּקִי בְּהַתְּרַת נְדָרִים.

הַיְדַעְתָּ?!

אִין לְלַכֵּת לְהַתִּיר אֶת הַנְּדָר אוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה אֶצֶל שְׁלֹשָׁה עַמֵּי אֶרְצוֹת שֶׁלֹא מִבִּינֵים בְּעַנְיֵי נְדָרִים, אֶלֶּא צָרִיךְ לִילֹךְ לְחֲכָם הַבְּקִי בְּדִינֵי הַתְּרַת נְדָרִים וּשְׁבוּעוֹת.

הַיְדַעְתָּ?!

אִסוּר חֲמוּר לְדַר נְדָר וְלֹא לְקִיּוֹ.

יִשְׁנוּ הַבְּדֵל גְּדוֹל בֵּין נְדָרִים הַשְּׂיִכִּים לְעַנְיֵי רְשׁוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּזְדָּר שְׂיִלֵּךְ לְמַקּוֹם פְּלוּנִי אוֹ לֹא יֵלֵךְ, אוֹ שֶׁנִּזְדָּר שְׂיֵאכֹל אוֹ שֶׁלֹא יֵאכֹל, שְׂאֵז צָרִיךְ לְפָרֵשׁ בְּלִשׁוֹנוֹ לְשׁוֹן נְדָר, וּבֵין נְדָרִים הַשְּׂיִכִּים לְמַצָּנָה, כְּגוֹן שְׂיִתֵּן צְדָקָה אוֹ שְׂיִלְמַד פֶּרֶק בְּהַלְכָה אוֹ בְּמִשְׁנָה. בְּאַפְנֵים אֵלוֹ, אֵף שֶׁלֹא יִזְכִּיר לְשׁוֹן נְדָר, אֶלֶּא יֹאמֵר סֵתֵם: אֲנִי מִתְנַדֵּב כָּךְ וְכָךְ, אוֹ אֲנִי אֶתֵּן כָּךְ וְכָךְ - חַיֵּב לִתֵּן צְדָקָה, וְנִחְשָׁב כְּאֵלוֹ נְדָר.

הַיְדַעְתָּ?!

הַנְּדָר וְאִינוֹ יָכוֹל לְעַמֵּד בְּנְדָרוֹ, חַיֵּב לִילֹךְ לְחֲכָם מְבַהֵק הַבְּקִי בְּהַלְכוֹת נְדָרִים שְׂיִתִּיר לוֹ אֶת נְדָרוֹ.

הַיְדַעְתָּ?!

אָדָם שֶׁנִּהְיָ מְנַהֵג מְסִיָּם בְּסֵתֵם וְלֹא חָשַׁב לְנַהֵג כָּךְ לְעוֹלָם, אוֹלָם נִהְיָ בְּנַהֵג זֶה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, אִסוּר לוֹ לְבַטֵּל מְנַהֵגוֹ מִבְּלִי שְׂיִלֵּךְ לְחֲכָם וְיִתִּיר לוֹ אֶת נְדָרוֹ. לְמִשָּׁל, אָדָם שֶׁנִּהְיָ לְצוּם בְּעֶרְבֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה אוֹ בְּעֶרְבֵי רֵאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ בְּעִשְׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה, אוֹ שֶׁלֹא לֵאכֹל אֶרֶז בְּפִסְחָ - אִם נִהְיָ בְּזֶה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, חַיֵּב בְּהַתְּרַת נְדָרִים.

[וְאִם הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְנַהֵג כָּךְ לְעוֹלָם - כְּבָר מִפְּעַם רֵאשׁוֹנָה חָל עָלָיו הַנְּדָר וְחַיֵּב הַתְּרָה.] (הַבֵּית הַיְהוּדִי)

הַיְדַעְתָּ?!

אף שאין ראוי ונכון לנדר נדרים, אולם משבח לנדר צדקה בשעת צרה או כדי לזרז עצמו לפרש מאסורי תורה, כגון להתנזר מבשר ויין כשהוא להוט אחר הזליקה והסביאה, או ממלבושים נאים, כשרואה שהוא להוט אחר העריות, ואף על פי כן לא ירבה בנדרים כאלו.

פרק יג - לשון נקיה

(הלכות לשון נקיה וקללות, מספר הבית היהודי להרה"ג הרב זכאי שליטי"א)

מעשה בשני תלמידים שהיו יושבים ולומדים בפני החכם. האחד אמר: עשתה אותנו ההלכה הזאת כמו חזיר עיף, והשני אמר: עשתה אותנו כמו גדי עיף. וכונתם היתה, שהם התנגעו ועמלו הרבה להבין את ההלכה. ולפי שהתלמיד הראשון הוציא דבר מגנה מפיו לדמות הדבר לחזיר, לכן שוב לא דבר החכם עם התלמיד הזה. (פסחים ג.)

ומעשה בשני תלמידים שהיו יושבים ולומדים בפני החכם. האחד אמר: מפני מה בוצרין בטרה ואין מוסקין ב"טרה? והשני אמר: מפני מה בוצרין בטרה ומוסקין ב"טמאה? אמר החכם: מבטח אני בתלמיד זה [כלומר, בתלמיד הראשון שאמר "ואין מוסקין בטרה" ולא הוציא תבט "טמאה" מפיו] שיורה הוראה בישראל, ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל. (שם)

פעם ישבו שלשה כהנים במקום אחד וספר כל אחד על הקרבן שאכל באותו יום. האחד אמר שהגיע לו כשעור פול, והשני אמר שהגיע לו כשעור זית, והשלישי אמר שהגיע לו כשעור זנב הלטאה. ולפי שזה האחרון דבר בלשון מגנה, נכנס הדבר בלב חכמים, ובדקו אחר משפחתו ומצאו שאינו כהן אמת. (שם)

א. בעון נבלות פה צרות רבות וגזרות קשות מתחדשות, ובחורי שונאי ישראל מתים, יתומים ואלמנות צועקין ואין נענין, וכל המנבל פיו - אפלו חותמין עליו גזר דין של שבועים שנה לטובה, הופכין עליו לרעה (שבת לג.). ומי זה האיש שלא יחרד חרדה גדולה בשמעו את כל דברי רבותינו כמה רעה גורם המנבל פיו, ולא המנבל פיו בלבד אמרו שראוי לענש גדול כזה - כי גם השומע נבול פה ושותק נענש. (תוכחת חיים, בראשית עמ"א נא)

ב. המנבל את פיו [הרי הוא] כבד עון ונתעב ונאלח, כי עזב והניח הבושה והצניעות, שהן המדות הידועות לזרע הקדש, והלך על שבילי עזות פנים, שהיא מדת הנבלים הרעים, והשנית - כי חלל את קדש ישראל, שנאמר (דברים ד, ו): "ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה", וזה נהג על דרך הסכלים הנמאסים המרחקים מדרך השכל שכלו יפה אף געים, ועלה באשם ותעל צחנתם, וכל חכם ונבון שקץ שקצם ותעב יתעבם, והנה הוא מחלל כלי השכל אשר הוא יקר מכל כלי חמדה, שנאמר (משלי כ, טו): "ויכלי יקר שפתי דעת". (שערי תשובה, שער ג אות רכט)

ג. הפוגם פיו בדבר נבלה - פוגם בנפשו, ומטמאין אותו בקרי לבטלה, ונדון במיתה עולמית, ואין תפלתו נשמעת ארבעים יום, ובהיכל נגה ששה מלאכים עם מאתים ארבעים וחמש פתות מנדין אותו למוציא לבטלה. (צפורן שמיר, סיי יא אות קעח)

ד. האסור לדבר נבלות הפה לא נאמר דוקא במי שדמו רותח, שמדי דברו בא לידי תאוה, אלא גם במי שמדבר נבלות פה דרך שחוק בעלמא הדבר אסור, כי נבול פה הוא ערותו של הדבור ממש ואסור מצד עצמו, מלבד היותו גורם ומביא לאסורים אחרים. (מסילת ישרים פרק יא)

ה. אותם אנשים המדברים נבול פה או לשון הרע או חושדים בכשרים בכונה ואומרים: "המקום ממחל לי, לא יחשב לי עון", אינם מבינים כי לא יאבה ה' סלוח להם, אלא אדרבה - יכבד ענשם, כי הם יודעים רבונם ומכוונים למרד. (יעלזו חסידים עמי קי)

כשם שהלשון הנקייה של האדם משפיעה לכל גופו קדשה וטהרה, כן, חלילה, אם מנבל פיו, הרי הוא משפיע טמאה על כל גופו. והמפרשים הסבירו זאת על פי משל.

מעשה במלך שהיו לו יינות חשובים שהיו מנחים בנודות חשובים, שכן עושים הולכי דרכים ועוברי ארח - שמניחים את היין בנודות חשובים, ועושים להם שפופרת של קנה או של כסף להוציא את היין דרכו.

ברור מאלי, שצריך שהקנה יהיה מנקה מכל לכלוך. שאם השפופרת של הקנה מזהמת ומלכלכת - אף על פי שהיין נקי, הרי גם היין נמאס בעיני רואיו ולא ישתו ממנו, כיון שסוף סוף יצא דרך שפופרת מלכלכת, ולכן לא ישתו ממנו, וכל שכן שלא ישתו המלכים והאסטניסטים.

והנה, עבדו של המלך לא נשמר בנקיון השפופרת, והשתמש בה במיני זיהמות וסרחונות עד שנמאסה בעיני כל רואיה, ובא להריק את היין דרך פי השפופרת. והרי עונו נכפל כפלים - כי מלבד שנמאס היין בעיני כל רואיו, בנוסף לזה גרם למלך צער, שקצה נפשו מזה. שכן דרך האסטניסטים - שאם רואים דבר מאוס, תקוץ נפשם.

והנמשל - שהאדם הוא כמו הנוד שבתוכו מנח היין, שהוא המחשבה והרצון והשכל והבינה, והקול היוצא והדבור של חמשה מוצאות הפה והלשון הוא דגמת הקנה והשפופרת שמניחים בראש הנוד להוציא היין דרך שם, שכל דברים שבלב יוצאים דרך הלשון, והוא היין של מלכו של עולם לעבד עבודתו ולהודות ולהתפלל ולעסק בתורה, והוא עובר ארח בעולם הזה כמו הולכי דרכים שמניחים היין בנודות. ואם האדם לא נשמר בלשונו מלדבר דברי נבלות ומאיסות, אזי אין לדו משקץ ומתעב לפני המקום יותר מזה, כמו שאמרו רבותינו, והרי ודאי כל מה שבתוכו נמאס. שפשוואה את הלשון נמאס ומזהם, אז היין, שהוא התפללות והבדל היוצא מן הפה, הרי הוא מאוס לפניו יתברך, ולכן צריך האדם לשמר על נקיון לשונו. (קול ששון)

פרק יד - קללות

...וכן הדבר בקללות - שתכף נתן כח לסטרא אחרא ואין אפשרות שלא יתקיימו, וכאשר המקלל ראוי לכך - יתקיימו בו, ואם אין בו עון והיא קללת חנם, שאינו מן הדין שיתקיימו בו - חוזרות הקללות למקלל ויתקיימו בו. וזה טעם הכתוב (משלי כו, ב): "קללת חנם לו תבא", שכתוב "לו תבא" [באות ו'], וקוראים "לא תבא" [באות א']. רוצה לומר, שאם לא תבא למקלל מפני שהוא חנם, מכרח ש"לו תבא" למקלל, כיון שנתנה רשות.

גם בענין יואב שקללו דוד המלך (שמואל ב' ג, כט), כשרצה שלמה המלך להרגו, שלח לו יואב שיקבל את הקללות, וקבלם (סנהדרין מח, א), ולכאורה מדוע צריך לקבלם שלמה? אלא התשובה, כפי שנאמר לעיל - שהקללות צריכות לחול על מישהו, ותכף שיצאו הקללות מפי דוד המלך ע"ה, נתן רשות לסטרא אחרא, וצריך שיתקיימו הקללות באיזה אופן. (יעלזו חסידים)

א. המקלל אחד מישראל בשם או בכנוי וכו', אם היה בעדים והתראה - לוקה, ואם לא היתה שם התראה או שקלל בלא שם ובלא כנוי, או שהקללה באה ממשמעות הדברים, כגון שאמר: אל יהי פלוני ברוך לה'

[שְׂכַשְׁהֶשֶׁם יִתְבַרֵךְ מִסְתִּיר פָּנָיו מִמְּנוּ מְלַבְּרָכוּ מִמִּילָא הוּא מְקַלֵּל, סמ"ע] - אֵינוֹ לוֹקֵה, אָבֵל אִסוּר תּוֹרָה יֵשׁ, אֵף שְׂאִינוֹ חָיֵב מִלְּקוֹת. (שו"ע חו"מ סי' כז סעי' א-ב)

ב. אִסוּר קְלָלָה הוּא לֹא דוֹקָא אִם מְקַלְלִים אֶת הַחֲרָשׁ, אֵלָּא אִם מְקַלְלִים כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל. וְזֶה שְׂאֵמְרָה הַתּוֹרָה (ויקרא יט, יד) "לֹא תִקְלַל חֲרָשׁ", כְּדִי לְלַמְּדֵנוּ עַד כַּמָּה צָרִיךְ אָדָם לִזְהַר אָדָם בְּכַבּוּד חֲבֵרוֹ - שְׂאֵפְלוּ חֲרָשׁ שְׂאִינוֹ שׁוֹמֵעַ עֲלֵבוֹנוֹ וְאִינוֹ מְצַטְעֵר, מִכָּל מְקוֹם מִזְהַר הָאָדָם מְלַקְלָלוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן בְּשָׂר בְּנֵי אָדָם שְׁשׁוֹמְעִים וּמְצַטְעָרִים. וְכָל הַמְקַלְלֵל אֶת חֲבֵרוֹ אֵפְלוּ אִינוֹ נִמְצָא שֵׁם אוֹ שֶׁהוּא יֵשׁוּ, הָרִי הַמְקַלְלֵל עוֹבֵר עַל מִצְוֹת הַשֵּׁם יִתְבַרֵךְ. (מעם לועז ויקרא עמ' רג)

ג. לֹא יִקְלַל אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ, שְׁעַל יְדֵי זֶה נִחָשֵׁב שֶׁהוּא מְקַלְלֵל אֶת עַצְמוֹ, כִּי הִיא חֵלֶק מִגּוּפוֹ. וְכֵן לֹא יִקְלַל שׁוֹם אָדָם, כִּי הוּא חֵלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל כְּבִיכּוֹל, וְנִמְצָא מְגִדֵּף כְּלָפִי מַעֲלָה, חֲלִילָה. (מרוח החיד"א בצפורן שמיר אות קפג)

ד. כָּל אָדָם הַמְקַלְלֵל אֶת חֲבֵרוֹ, פּוֹתְחִים בְּשָׁמַיִם פְּנִיקָס וּמְסַתֵּפְלִים אִם רָאוּי אוֹתוֹ אָדָם שְׁקַלְלָתוֹ תִּתְקַבֵּל וַיַּעֲנֵשׁ חֲבֵרוֹ עַל יְדוֹ, וְאִם בּוֹדְקִים וְרוֹאִים שְׂאִינוֹ רָאוּי לְכַד, נִהְפָּכֶת הַקְלָלָה שְׁקַלְלֵל אֶת חֲבֵרוֹ - וְהוּא עַצְמוֹ וּבְנָיו מִתְקַלְלִים בָּהֶן, וְלָכֵן אֵל יוֹצִיא אָדָם קְלָלָה מִפִּיו. (מעם לועז דברים א עמ' רלה)

ה. יִשְׁנֵם מִהֶמוֹן הָעַם שְׁבַעֲבוֹר דָּבָר מוֹעֵט בְּאִיזָה עֶסֶק מִשָּׂא וּמִתָּן אוֹ שְׂאָר דְּבָרִים מְקַלְלֵל לְחֲבֵרוֹ בְּקַלְלוֹת חֲמוּרוֹת, וְאִינוֹ מִשִּׁים עַל לֵב שְׁכַל יִשְׂרָאֵל נִחָשֵׁבִים לְאִישׁ אֶחָד. וְלֹא יֵאוֹת לְזַרַע אֲבֵרָהֶם לְהִיּוֹת פֶּה רָגִיל בְּקַלְלוֹת, כִּי אִם בְּבִרְכוֹת וּבְדְבָרִים טוֹבִים וְרַכִּים שְׁיֵשׁ בָּהֶם נַחַת רוּחַ לְבוֹרָא יִתְבַרֵךְ, כִּי הָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא מְקַלְלֵל לְחֲבֵרוֹ שְׂנֵאוֹי לְפָנָי הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, כִּי הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא הַבְּטִיחַ לְאֲבֵרָהֶם אָבִינוּ: "וְאֲבֵרְכָה מְבִרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אֲאָר". (כף החיים, סי' א סעי' י)

ו. יִזְהַר הָאָדָם, וְכֵן יִזְהִיר אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת כָּל הַסָּרִיס לְמִשְׁמַעְתּוֹ, שְׁלֹא יוֹצִיאֻהוּ קְלָלָה מִפִּיהֶם עַל יְלָדֵיהֶם. וְהוֹרִים הַמְקַלְלִים אֶת יְלָדֵיהֶם, אִם יִתְקִים בָּהֶם - אוֹי לָהֶם, שֶׁהֵם שׁוֹחֲטֵי הַיְלָדִים וְעֵתִידִים לְתֵן אֶת הַדִּין, וְאִם לֹא יִתְקִים בָּהֶם - בּוֹדְאֵי שְׁמֹנְפִים לָהֶם מְזַכִּיּוֹתֵיהֶם, אוֹ מִהַמְקַלְלֵל אוֹ מִהַמְקַלְלֵל, שְׁמֹדֶת הַדִּין מְקַטְרָגֵת וּמְבַקְשֶׁת שְׁתִּתְקִים הַקְלָלָה, אֵלָּא שְׁיֵשׁ זְכוּת תּוֹלָה, וְנִמְצָא אוֹכֵל זְכִיּוֹתָיו תְּמִיד. (פלא יועץ ערך קללה)

ז. לֹא יִקְלַל אָדָם אֶת עַצְמוֹ, שְׁכֵּן יֵשׁ רוּחַ רָעָה שְׁתִּתְקִידָה לְשִׁמְעַ קְלָלָה שְׁמַקְלַל אָדָם אֶת עַצְמוֹ. כְּמוֹ שְׂרָגִילִים אֲנָשִׁים שְׁיֵשׁ לָהֶם צְרוּת שֶׁל פְּרִנְסָה, מְקַלְלִים אֶת עַצְמָם וְאוֹמְרִים: יִמִּיתֵנִי הַשֵּׁם יִתְבַרֵךְ וְאֵנְצַל מִצָּרְתִּי. אוֹ שְׂאוֹמְרִים כְּעֵין שְׁבוּעָה בְּלִשׁוֹן זוֹ: אֶטְבַּע בַּיָּם אִם אֲנִי אוֹמֵר לָךְ שְׁקָר וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה. וְאִזּוֹ שׁוֹמְרֵת הַרוּחַ מוֹצֵא פִּיו וּמְקַיֶּמֶת הַכֵּל. לָכֵן צָרִיךְ אָדָם לְהִיּוֹת זֶהִיר בְּזֶה מְאֹד וְלֹא לְקַלֵּל אֶת עַצְמוֹ, וְזֶה רָמוּז בְּתַבַּת "חֲרָשׁ" [הַכְּתוּבָה בְּפִסּוּק "לֹא תִקְלַל חֲרָשׁ"] שֶׁהִיא רָאשֵׁי תַבּוֹת: חִיִּים רַעִים שְׁלֵדָה. כְּלוּמֵר, אֵל תִּקְלַל חֲרָשׁ הַרְעִים, אֵלָּא קַבֵּל הַכֵּל בְּאֵהָבָה, וְדַע שְׁכַל

מה שעושה עמך הקדוש-ברוך-הוא הרי זה לטובתך, והקדוש-ברוך-הוא יטיב עמך באחריתך. (מעם לועז ויקרא עמ' רג. ועי' בצפורן שמיר אות קפח)

ח. לא יוציא קללה מפיו אפלו דרך למודו, אם לומד בפני אדם אחר, אלא יכנה בלשון נסתר כדי שלא יהא נראה כמקלל לחברו, וכן כשלומד לעצמו יכנה בלשון נסתר, שלא יהא נראה כמקלל את עצמו. (אורח מישרים סי' י סעי' י, ובביאור שם אות יד)

ט. מצוי לפעמים שאדם מדבר לשון הרע מתוך כעס ובשעת מעשה הוא מקלל גם כן, ופעמים הוא מקללו בשם, ועובר בזה על לאו גמור של "לא תקלל חרש". (חפץ חיים פתיחה לאוין אות יז)

י. צריכים ההורים לזהר, שבשעה שהילד בוכה, לא להפחידו ולומר לו: הפלב או החתול יבאו ויחטפו אותך, או לקרא אותם לקחתו, מחשש מזיקים שיש להם השמות האלו, ונחשב פנותן להם רשות לבא ולקחת התינוק, ונפש הילד עלולה לפגע על ידם. (מעם לועז דברים א עמ' רלו. צפורן שמיר אות קפט)

יא. אם רואה אדם שבניו חליקה מקללים, צריך להכות אותם ולא לרחם עליהם, כי חס ושלום, בקלקול הבנים יענשו ההורים מאד. (אגרת הגר"א)

יב. ביותר צריך לזהר לשמר פיו ולשונו שלא לקלל לכלל ישראל. צא ולמד מהנביאים, כשהיו צריכים לקלל את ישראל, מכל מקום פללו ברכה בתוך הקללה, שהמה מזרע אברהם שנאמר לו "ואברכה מברכך ומקללך אאר", וכתוב: "לא תאר את העם כי ברוך הוא". (אורח מישרים סי' י סעי' ג)

יג. כששומע אדם קללה, יענה: "לא כן יהא - אלא גם ברוך יהיה", או ייש תקוה שלא תאנה רעה. (פלא יועץ ערך קללה)

יד. אם ישאל האדם מדוע יש לדאג ולפחד מקללה, והרי ממה נפשך - אם המקלל חטא באיזה חטא, גם אם לא יקלוהו לא ינצל הוא מקללה, ואם הוא נקי וצדיק, מדוע יש לו לפחד מהקללה, והרי הכל בידי שמים ומן השמים יצילוהו? התשובה לכך: לפי שמדתו תברך להאריך אפו לעוברי רצונו, ומדה זו היא אחת משלש עשרה מדות רחמים שנאמרו למשה, ונוהגת תמיד - זולת בעת אשר יזעם ה', שאז מתגברים הדינים על הנתבע במשפט באותו זמן ולא תתנהג מדה זו של ארך אפים. וכמו כן כשיקלל אדם את חברו, תסובב הקללה, שעונותיו אשר ה' מאריך לו אפו עליהם, ימהר לפרע ממנו, אבל אם אין לו עון, לא תועיל קללת המקלל כלום. (אור החיים במדבר כג, ח. ועי' בשו"ת שער שמעון אחד ח"ה חיו"ד סי' ב)

טו. מי שהרגל עד עתה לקלל, אין לו להתיאש ולומר פאשר אבדתי אבדתי, אלא ירגיל עצמו מכאן ולהבא לברך כל אחד מישראל, ואף בשעת רגזו וכעסו לא יקלל, אלא יאמר: רעה לא תבא עליך, רעה תבא על האויבים, ימח שמו וזכרו של עמלק, וכן כל פיוצא בזה. (עי' פלא יועץ ערך קללה)

אין לקלל את הרשעים

רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, כשהיה שומע שאחד ממקורביו קלל את אחד האפיקורסים המפרסמים ביותר בירושלים, הגיב: אין אני נוהג ככה! הקדוש-ברוך-הוא מלא רחמים והוא יכול לרחם גם על רשעים כאלו. אין עיני צרה אם פלוני ירחם מה' וגם יזכה לחיי עולם הבא. כאן, בעולם הזה, אנו מחיבים להתנגד להם, כי הרי הם מזיקים ומקלקלים את הסביבה, מה שאין כן כאשר עברו לעולם הבא. ולבסוף הפטיר: וכלום אתה חושב שאין כל צד טוב ברשע פלוני?! אין הקדוש-ברוך-הוא מקפח שכר כל בריה, ואפלו שכר שיחה נאה, ואין עברה מכבה מצוה, וזכות אינה בטלה אפלו באלפי אלפים חובות. (סת"ה ח"ה)

דעה זקה לזו היא דעתו של רבי יואל טייטלבוים מסאטמר, כפי שמוסר עד ראיה: "סח לי מרו, כי הוא מעולם לא הוציא מפיו קללה על שום יהודי, לא בכתב ולא בעל פה." (שם)

* * *

מעשה ברבי אברהם בורנשטיין, בעל "אבני נזר", ששמע יהודי מזכיר שם רשע מישראל ומוסיף "ימח שמו וזכרו". פנה אליו רבי אברהם ושאלו: "היודע אתה מה הדין בישראל משמד שמת בלא בנים?" שתק הלה.

המשיך הרבי: "הנה הטור ושלחן ערוך פוסקים, שמומר שמת בלא בנים, אשתו חיבת בחליצה (אבן העזר קנו, ה), וחליצה הרי היא במקום יבום, ובמצוה זו אומרת התורה: 'יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל' (דברים כה, ו). ועתה הגע בעצמך: הנה התורה אומרת 'ולא ימחה', ואלו אתה - הפקח הגדול - פוסק 'ימח שמו?!' אתמהא!" (סה"ת ח"ה)

* * *

תלמידו של רבי ישראל מסלנט, רבי שמחה זיסל מקלם, כותב עליו:

אדמו"ר ז"ל האיר עיני הגולה ברב חקירותיו וידעותיו בדיני ממונות, גזל ונזיקין, אשר ממש יחיד הנה בדורות הללו. הוא הכניס בשטח זה הרבה דינים חדשים אשר אינם ידועים ומקבלים בין הקהל ושהיו מעוררים לפעמים תמהון. הוא הראה נפלאות כמה דגמאות על פי משפט התורה איך האדם נכשל בקל בעון גזל ומלי דנזיקין. לא הלך אחר ההנחות המקבלות לחשב לגזלן רק את החוטף חפץ מחברו - ולאדם המזיק רק את הגורם הזק בידים. כל מי ששולל מחברו, בכונה או שלא בכונה, איזו טובת הנאה שהיא שיש לו זכות עליה, או נהנה מחברו הנאה כל שהיא שלא ברשות - הרי הוא גזלן, וכל מי שברשלותו ואי זהירותו או בהתרשלותו בשמירת ממונו ותקלתו בא לחברו איזה הפסד שהוא בגוף או בממון או איזה צער ואי נעימות - הרי זה אדם המזיק או ממון המזיק, והם חייבים מן התורה.

בְּנִסּוּחַ הַדְּבָרִים לְהִלְכָה אֵין בָּהֶם מְשׁוּם חֲדוּשׁ, אֲבָל בְּחַיִּים, בְּמַעֲשֵׂי יוֹם
יוֹם, עוֹרְרָה הַשְּׂקִפָּה וְהַנְּהָגָה זֹאת תִּמְהוֹן מוֹזָר. (תְּנוּעַת הַמוֹסֵר ח"א עמ' 322)